

Analysis of the Impact of Urban Transformation and Changes on Place Attachment

Hossein Kashi ², Maryam Mohammadi ^{2*} and Mitra Habibi ³

1. Ph.D. Candidate, Department of Urban Planning, Faculty of Farabi International Campus, University of Art, Tehran, Iran.

2. Associate Professor, Department of Urban Design, Faculty of Architecture & Urban Planning, University of Art, Tehran, Iran.

3. Associate Professor, Department of Urban Design, Faculty of Architecture & Urban Planning, University of Art, Tehran, Iran.

* Corresponding Author: m.mohammadi@art.ac.ir

ARTICLE INFO

UPK, 2021

VOL. 6, Issue 1, PP, 1-20

Received: 21 Aug 2020

Accepted: 24 Dec 2021

Theoretical Articles

ABSTRACT

Introduction: The main issue of this study is the supposition of reducing the sense of connection between inhabitants and their living environment. In fact, if the speed and amount of urban changes in various dimensions: physical, functional, social, etc. are considered, the incompatibility of these changes with human perceptual processes confirms the initial idea. Urban change causes many challenges due to various desired or unintended consequences. Researches indicate that the impact of these consequences has often been studied and planned in quantitative terms, but their impact on human social processes and interactions with the urban environment, especially place attachment has been less investigated and studied. With this view of urban changes, perhaps a clearer answer can be found for the main research question: What is the relationship between urban changes and place attachment?

In order to provide an appropriate answering to the main question, answer the following questions is essential: What are the types of urban changes? And how is their relationship? What is the relationship between urban changes and urban transformation? What are the effective factors on how a person perceives urban changes? What are the factors affecting place attachment? According to the contents stated, the present study aims to examine and introduce each of the components of transformation, urban changes, and place attachment, as well as their impact and relationship with each other.

KEYWORDS: Transformation, transition, urban changes, place attachment, city

Methodology: In this study, a descriptive approach based on documentary studies is employed to investigate experts' opinions in relation to urban change and place attachment. In the analysis of findings, the qualitative content analysis method and the meta-synthesis method are used. The meta-synthesis method aims to combine interpretations of selected study data in order to discover new concepts and metaphors. Meta-synthesis is one of the types of meta-study methods and a type of qualitative study that examines the information and findings extracted from other studies related to similar subjects and is related to the analysis of the study findings.

Results: In the present study, considerable insight is provided into the differences and the position of each of the concepts of transformation, transition, and urban changes,

Cite this article:

Kashi, H., Mohammadi, M., Habibi, M. (2022). Analysis of the Impact of Urban Transformation and Changes on Place Attachment. *Urban Planning Knowledge*, 6(1), 1-20. Doi: <https://dx.doi.org/10.22124/upk.2021.17443.1548>

and also into different kinds of the process of urban change and their relations, the factors affecting the perception of changes in the urban environment, the concept of place attachment and factors that influence and are influenced by it. In the end, a model and framework are provided for understanding the impact of these concepts. According to the investigations, the factors affecting the perception of urban changes, transition, and transformation can also be considered as factors that affect place attachment. Also, the consequences of urban changes can be classified into two groups: the first group reduces the quality of the living environment and leads to the formation of adverse effects on the emotional connection of people with the living environment, especially the reduction of place attachment, and the second group improves the quality of the living environment and cause favorable effects on the emotional connection of people with the living environment, especially the formation and strengthening of place attachment.

Discussion: The relationship between urban change and place attachment is direct and two-way. Due to the dynamic nature of urban change, the factors affecting place attachment are defined in proportion to time and place. So it can be said that place attachment is a dynamic concept and defined in a specific time and place range. In addition to the mentioned issue, urban changes can be a favorable, attractive, familiar process, promoting place attachment, or a destructive and unfamiliar process, leading to challenges for place attachment. In both cases, individuals and residents respond to changes. Their answer makes them stay and feel close to the place or move and migrate to another place.

Conclusion: Urban transformations and changes have an influence on the relationship between people and place, particularly on place attachment. Furthermore, the changing quality, amount, and speed relate to the residents' place attachment in a special and significant way. Also, what has not considered in the theory of place attachment is the context. Place attachment is not a linear process, it does not happen in a vacuum, and it does not depend only on the individual mental processes. It occurs in the real world, and environmental conditions and factors, or in other words, the context of changes play an important and fundamental role in its formation. The role of urban changes in the issue of place attachment can be examined from the perspective of how changes are perceived. The factors that are effective as external factors on the perception of changes include the speed and duration of changes, the extent of change, the type of change, its environment and scale, and finally the drivers of change (such as power, political leadership, participation, urban laws, and plans and...). Also, other factors that can be mentioned as internal or individual factors are the length of residence, type of human interactions, level of understanding and awareness, experience, age, economic status, social status, person's position, and the speed of people's perception.

Highlights:

- The relationship between urban change and place attachment is direct and two-way. Due to the dynamic nature of urban changes, the factors affecting place attachment are defined according to time and place. So, it can be said that place attachment is a dynamic concept and defined in a specific time and place range.
-

واکاوی اثرگذاری دگرگونی و تغییرات شهری بر دلبستگی مکانی^۱

حسین کاشی^۱، مریم محمدی^{۲*} و میترا حبیبی^۳

۱. دانشجوی دکتری شهرسازی، دانشکده پردیس بین المللی فارابی، دانشگاه هنر، تهران، ایران.
۲. دانشیار گروه طراحی شهری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر، تهران، ایران.
۳. دانشیار گروه طراحی شهری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر، تهران، ایران.

* نویسنده مسئول: m.mohammadi@art.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
<p>دانش شهرسازی، ۱۴۰۱ دوره ۶، شماره ۱، صفحات ۱-۲۰ تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۵/۳۱ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۰/۰۳ مقاله پژوهشی</p>	<p>بیان مسئله: مسئله اصلی پژوهش، تصور کاهش احساس پیوند میان شهروندان و محیط زندگی آن‌ها است. در واقع اگر به شهر، سرعت و میزان تغییرات شهری در ابعاد گوناگون کالبدی، عملکردی، اجتماعی و... دقت شود، عدم تطابق این تغییرات با فرآیندهای ادراکی انسان‌ها، تصور اولیه را تایید می‌کند. تغییرات محیط شهری به واسطه‌ی پیامدهای خواسته و یا ناخواسته گوناگون، باعث ایجاد چالش‌های بسیار می‌شوند. بررسی‌ها حاکی از آن است که تاثیر پیامدهای مذکور غالباً از جنبه‌های کمی مورد مطالعه و برنامه‌ریزی قرار گرفته است. اما به تاثیر این پیامدها بر فرآیندهای اجتماعی و تعاملی انسان‌ها با محیط شهری به خصوص دلبستگی مکانی، کمتر پرداخته شده است.</p> <p>هدف: بازبانی و معرفی نقش اجزای شکل‌دهنده‌ی دگرگونی، تغییرات شهری و دلبستگی مکانی و همچنین تاثیر و رابطه آن‌ها بر یکدیگر را می‌توان به عنوان هدف اصلی پژوهش تعریف نمود.</p> <p>روش: برای پیشبرد پژوهش، به روش توصیفی و بر پایه مطالعات اسنادی، به بررسی آراء و نظرات صاحب‌نظران در ارتباط با تغییرات شهری و دلبستگی مکانی پرداخته می‌شود. در تحلیل یافته‌ها از روش تحلیل محتوای کیفی و نیز روش فراترکیب استفاده می‌گردد. منظور از روش فراترکیب، ترکیب تفسیرهای داده‌های مطالعات منتخب به منظور کشف مفاهیم و استعاره‌های جدید است.</p> <p>یافته‌ها: پی بردن به تفاوت‌ها و جایگاه هر یک از مفاهیم دگرگونی، انتقال و تغییرات شهری، به انواع فرآیند تغییرات شهری و روابط آن‌ها با یکدیگر، به عوامل موثر بر ادراک فرد از تغییرات محیط شهری، به مفهوم دلبستگی مکانی و عوامل موثر و اثرپذیر از آن و در نهایت ارائه مدل و چارچوبی برای پی بردن به چگونگی تاثیر مفاهیم مذکور، از یافته‌های پژوهش می‌باشد.</p> <p>نتیجه‌گیری: دگرگونی و تغییرات شهری بر رابطه افراد با مکان به خصوص بر دلبستگی مکانی تاثیرگذار است و همچنین کیفیت، میزان و سرعت تغییرات با دلبستگی مکانی ساکنان شهر، ارتباطی خاص و معنادار دارد.</p>

نکات برجسته:

- رابطه‌ی میان تغییرات شهری و دلبستگی مکانی، مستقیم و دو سویه است. با توجه به ماهیت پویای تغییرات شهری، عوامل موثر بر دلبستگی مکانی متناسب با زمان و مکان تعریف می‌شوند. پس می‌توان بیان نمود دلبستگی مکانی مفهومی پویا و منحصر به زمان و مکان است.

^۱ این مقاله برگرفته از رساله دکتری حسین کاشی، در رشته شهرسازی دانشکده پردیس بین المللی فارابی، در دانشگاه هنر تهران با عنوان «بررسی تاثیر تغییرات شهری (کالبدی) بر دلبستگی مکانی ساکنان محلات (مورد پژوهی: محلات (منتخب) شهر تهران)»، با راهنمایی دکتر مریم محمدی و مشاوره دکتر میترا حبیبی است.

ارجاع به این مقاله: کاشی، حسین، محمدی، مریم و حبیبی، میترا. (۱۴۰۱). واکاوی اثرگذاری دگرگونی و تغییرات شهری بر دلبستگی مکانی. *دانش شهرسازی*، ۱۶(۱)، ۱-۲۰.

Doi: <https://dx.doi.org/10.22124/upk.2021.17443.1548>

بیان مسئله

در دهه‌های اخیر، فضاهای مختلف شهر با سرعت بیشتری نسبت به گذشته در حال تغییر و دگرگونی هستند. تغییرات به وجود آمده می‌توانند به صورت آشکار و یا نهان در طول زمان خود را بروز دهند. تغییرات نهان معمولاً نشئت‌گرفته از تغییرات آشکار و نمایان محیط شهری و یا پیامدهای مثبت و یا منفی آن‌ها هستند. جنس بیشتر پیامدها، اجتماعی است که بر روابط مختلف افراد با مکان، به‌خصوص ایجاد، افزایش و کاهش دل‌بستگی مکانی تأثیر بسزایی دارد (اسلمپ و همکاران، ۲۰۱۲؛ دیواین رایت، ۲۰۱۴؛ فون‌ورث، گرت-رگامی، موزر و اشتافاخ، ۲۰۱۶).

تغییر محیط شهری، جزء اصلی تجربه شهر و فرآیندی پویا است که درصدد ایجاد راه‌حلی برای برطرف نمودن مشکلات در ابعاد مختلف مکانی و انسانی است. به‌رغم این‌که تغییرات می‌توانند در حل مشکلات شهری و انسانی مؤثر باشند، اما چنانچه متناسب با شرایط ادراکی و مکانی افراد نباشد، ممکن است پیامدهای نامطلوبی به همراه داشته باشند. سرعت، اندازه و طول زمان تغییرات بر نحوه ادراک افراد از مکان تأثیرگذار است. به نظر می‌رسد موارد مطرح‌شده در صورتی که رابطه‌ای مناسب باهم داشته باشند، منجر به ارزیابی مطلوب از تغییرات می‌شوند و بر دل‌بستگی مکانی افراد تأثیرگذارند. در مطالعاتی که تاکنون در این زمینه انجام‌شده، بررسی انواع تغییرات در شهر یا محله و نحوه اثرگذاری عوامل بیان‌شده بر دل‌بستگی مکانی موردتوجه قرار نگرفته‌اند. با این نگاه به تغییرات شهری، شاید بتوان برای سؤال اصلی پژوهش پاسخ واضح‌تری پیدا کرد: رابطه تغییرات شهری با دل‌بستگی مکانی چگونه است؟ به‌منظور ارائه پاسخ مناسب به سؤال اصلی، پاسخ به پرسش‌های زیر ضروری است: انواع تغییرات شهری چیست‌اند؟ روابط آن‌ها چگونه است؟ رابطه بین تغییرات شهری و دگرگونی شهری چگونه است؟ عوامل مؤثر بر نحوه ادراک فرد از تغییرات شهری کدام‌اند؟ عوامل مؤثر بر دل‌بستگی مکانی کدام‌اند؟ برای پاسخ به پرسش‌های مذکور (پی بردن به انواع تغییرات، نحوه تأثیرگذاری تغییرات بر دل‌بستگی مکانی و همچنین نحوه ادراک آن)، در پژوهش حاضر از رویکرد توصیفی و تحلیلی استفاده‌شده است.

به‌منظور تطبیق تغییرات با شرایط ادراکی و مکانی افراد و در نتیجه بهبود روابط میان انسان- انسان و انسان- مکان، پی بردن به لزوم تغییرات مختلف در شهر و فرآیندهای گوناگون دگرگونی امری ضروری است. شهرها به‌صورت مداوم، بر اساس نیازها و تقاضاهای مختلف، در راستای بهبود و برقراری وضعیت مطلوب برای انسان و با هدف ایجاد یک محتوا و معنای جدید، دستخوش دگرگونی‌ها، تغییرات و در نهایت انتقال به مرحله و یا ساختاری دیگر می‌شوند. اما آنچه در مفاهیم تغییر، دگرگونی و انتقال مشخص نیست، مفهوم‌شناسی، واژه‌شناسی و جایگاه و رابطه میان آن‌ها، انواع، ابعاد و اهداف هر یک از آن‌ها در زندگی شهری است. لذا در پژوهش حاضر سعی بر این است که با پی بردن به روابط میان مفاهیم مطرح‌شده، بتوان روند و فرآیند مشخص‌تری را در انجام تغییرات مختلف، به‌منظور تأثیرگذاری بیشتر بر روابط انسان‌ها به‌خصوص دل‌بستگی مکانی، ارائه نمود.

مبانی نظری

فرآیندهای مختلف دگرگونی و تغییر، در شهر ضروری، و بخشی از روند شکل‌گیری آن هستند. مفهوم دگرگونی در طول زمان و از جنبه‌های گوناگون با مفاهیمی چون انتقال و تغییر هم‌پوشانی داشته است؛ باین‌حال تعریف مشخصی از اصطلاحات مذکور در دست نیست. با مرور اولیه پژوهش‌های مربوط به مفاهیم ذکر شده، مشخص می‌شود که نه‌تنها تعریف و واژه‌شناسی روشنی از این مفاهیم صورت نگرفته و جایگاه آن‌ها در موضوعات مربوط به شهر مشخص نشده، بلکه در بیشتر پژوهش‌های انجام‌شده، مفاهیم اشاره‌شده، سهواً به‌جای یکدیگر مورد استفاده قرار گرفته‌اند. بر این اساس، به‌منظور مشخص نمودن جایگاه هر یک از مفاهیم مطرح‌شده و نحوه ارتباط آن‌ها باهم و نیز با مفهوم دل‌بستگی مکانی و همچنین به‌منظور پی بردن به عوامل و پیامدهای منتج از فرآیندهای انتقال، دگرگونی و تغییرات شهری که بر دل‌بستگی مکانی مؤثر هستند، به بررسی متون نظری پرداخته می‌شود.

دگرگونی^۱ نشان‌دهنده تغییراتی در طول زمان و نتیجه درک از نیاز به ایجاد شرایط مطلوب برای زیستن، رشد و توسعه است (تورنز، ۲۰۰۲). دگرگونی از نظر لغوی می‌تواند مترادف و معادل واژه‌هایی چون تحول و تغییر باشد (یانگ، ۲۰۱۰). مفهوم دگرگونی در طول زمان، تکامل‌یافته و با معانی مختلفی تعریف‌شده که این امر منجر به عدم تعریف مشخص برای دگرگونی شده

¹ Slempp et al., 2012; Devine-Wright, 2014; Von Wirth, Grêt-Regamey, Moser & Stauffacher, 2016

² Transformation

³ Thorns, 2002

⁴ Yang, 2010

است (کالانتونیو و دیکسون، ۲۰۰۹). با گذشت سال‌ها و در زمینه‌های مختلف مطالعاتی، این اصطلاح با چندین مفهوم از جمله انتقال و تغییر هم‌پوشانی داشته است (پارک و همکاران، ۲۰۱۲؛ راتمنز و همکاران، ۲۰۰۱؛ گاندرسون و هالینگ، ۲۰۰۲؛ یانگ، ۲۰۱۰). اصطلاح انتقال به‌ویژه در بسیاری از موارد به‌جای مفهوم دگرگونی استفاده شده است (یانگ، ۲۰۱۰). دگرگونی یک فرآیند گسسته است که اساساً (اما نه لزوماً غیرقابل برگشت) منجر به تغییراتی در ابعاد فیزیکی، اجتماعی یا اقتصادی یک سیستم از یک شکل، عملکرد یا موقعیت (حالت) به حالتی دیگر می‌شود و در نتیجه ظرفیت ارزش‌ها را به‌منظور دستیابی به درک یا تغییرات واقعی در محیط موجود یا آینده افزایش می‌دهد (پارک و همکاران، ۲۰۱۲؛ مندیزابال، هایدیش، فلیو، گارسیا بلانکو و مندیزابال، ۲۰۱۸). دگرگونی یک فرآیند مداوم است که به تغییر جهت مسیرها مربوط می‌شود (گیلز و کمپ، ۲۰۰۷).

دگرگونی شهری، پدیده جدیدی نیست. در طول تاریخ، انسان‌ها بر اساس نیازها و خواسته‌های خود، مدام محیط خود را تغییر داده‌اند. اما دگرگونی یک منطقه شهری مسئله‌ای پیچیده در دنیای واقعی است و اغلب تعریف درستی از آن و اهداف آن در مناطق شهری صورت نگرفته است (اشتافاخر و شولتز، ۲۰۱۳). مفهوم دگرگونی شهری در اوایل قرن نوزدهم، زمانی که نیازهای اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی شهر، تحت تأثیر عوامل فیزیکی، شهر را تغییر داد، شروع شد (اگرچوگلو، ۲۰۱۶). دگرگونی شهری می‌تواند فرآیندهای اصلاحی در روند فرسایش شهری را تولید کند (لیچفیلد، ۱۹۹۲) و برای درک هر چه بهتر آن باید به جنبه‌های خاصی از دگرگونی و تغییر از جمله زمان، مقیاس و مکان توجه ویژه نمود (زوبه و سیل، ۱۹۸۶). دگرگونی شهری، با تغییر شهری و توسعه شهری ناشی از فرآیندهای شهری شدن در تاریخ برنامه‌ریزی (رابرتس و اسکایس، ۲۰۰۲) و با تغییرات بنیادین ناشی از عدم وجود یک نظریه تشریحی واحد، بیان شده است (هیلیبر و هیلی، ۲۰۱۰). دگرگونی شهری روش حل مشکلات شهری به‌طور مداوم است که با رویکردی جامع و هماهنگ، بر از بین بردن ضعف‌ها و توجه به رشد شهری متمرکز شده است (دونیسون، ۱۹۹۳). رابرتس^{۱۱} (۲۰۰۰) دگرگونی و تغییر شهری را به‌عنوان یک دیدگاه جامع و یکپارچه، در حال تلاش برای تضمین بهبود مداوم شرایط اقتصادی، فیزیکی، اجتماعی و محیطی تعریف می‌کند. در نهایت دگرگونی شهری به‌عنوان بخشی از ماهیت پویای شهر صورت می‌گیرد (تورنز، ۲۰۰۲) و می‌تواند از طریق سیاست‌گذاری‌های مناسب در جهت مطلوب برنامه‌ریزی شود (آلکایسر، دولگراوغلو-یوکسل و پولات-گوکمن، ۲۰۰۹). با توجه به مطالب بیان شده، دگرگونی فرآیندی همیشگی، مداوم، بلندمدت و دارای اثرات طولانی و وسیع در تکامل شهرها است که می‌تواند نتایج و پیامدهایی به‌صورت تغییرات مطلوب و نامطلوب به همراه داشته باشد. به‌عنوان مثال دگرگونی می‌تواند به وجود آورنده ساختار طبقاتی در مراکز کلان‌شهرها باشد و یا با تبدیل فضاهای خالی به مکان‌هایی که انسان‌ها و فعالیت‌های مختلف را به خود جذب می‌کنند، در تغییری مطلوب مؤثر باشد (تورنز، ۲۰۰۲). دگرگونی به‌عنوان مفهومی نسبتاً جدید، کلان، پیچیده و ورای همه مفاهیم و رویکردهای شهرسازی است و فاقد وجود یک نظریه تشریحی واحد است. مشخصاً دگرگونی شامل فرآیندی از تغییرات در ابعاد گوناگون است که ارتباط آن با مفاهیمی چون انتقال و تغییرات مشخص نبوده و موضوع مذکور سبب پیچیدگی مفهوم دگرگونی در طول زمان شده است.

انتقال^{۱۴}، دارای معانی مختلفی است که گاه با یکدیگر در تضاد هستند و می‌توان از آن برای تغییر اساسی یک سیستم پیچیده با همبستگی و تکامل فرآیندهای مختلف، استفاده کرد (یانگ، ۲۰۱۰). انتقال یا گذار به‌عنوان فرآیندهای بلندمدت غیرخطی، بین ۲۵ تا ۵۰ سال برای طی نمودن دوره خود، به زمان نیاز دارند (مندیزابال و همکاران، ۲۰۱۸). انتقال را می‌توان به‌عنوان «گذر از یک حالت، مرحله، موضوع یا مکان به حالتی دیگر» یا «حرکت، پیشرفت یا تکامل از یک شکل، مرحله یا سبک به حالت دیگر» در نظر گرفت (پارک و همکاران، ۲۰۱۲). همچنین، مفهوم انتقال حاکی از تغییر سریع، چرخش موقتی، تغییر ناپیوسته به یک مسیر و

1 Colantonio & Dixon, 2009

2 Park et al., 2012; Rotmans et al., 2001; Gunderson & Holling, 2002

3 Mendizabal, Heidrich, Feliu, García-Blanco & Mendizabal, 2018

4 Geels & Kemp, 2007

5 Stauffacher & Scholz, 2013

6 Egercioğlu, 2016

7 Lichfield, 1992

8 Zube & Seel, 1986

9 Roberts & Sykes, 2000

10 Hillier & Healey, 2010

11 Donnison, 1993

12 Roberts

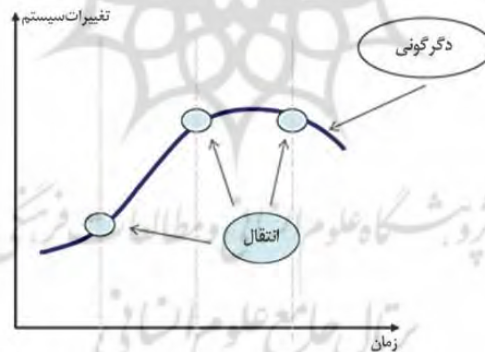
13 Alkiser, Dulgeroglu-Yuksel & Pulat-Gokmen, 2009

14 Transition

سیستم جدید یا «پرش» از یک حالت به حالت دیگر است (الزین، گیلز و گرین، ۲۰۰۴). انتقال مفهومی بسیار گسترده است که محرک‌های تغییر در انجام آن نقش بسیار مهمی داشته و تعریف دقیق آن‌ها دشوار است. مهم‌ترین عوامل درونی ایجاد تغییر به‌عنوان محرک و سبب انتقال و یا گذار شهری عبارت‌اند از: قدرت، رهبری سیاسی، آموختن از بلایای طبیعی، مسئولیت‌پذیری، افزایش واسطه‌های دولتی و خصوصی، مشارکت اجتماعی و نوآوری. محرک‌های مطرح‌شده برای غلبه بر موانع و حکمرانی عوامل درونی و بیرونی انتقال تأثیرگذار هستند (مندیزابال و همکاران، ۲۰۱۸). انتقال می‌تواند توسط فشار عوامل بیرونی از جمله شرایط سیاسی و اقتصادی خارجی، بحران انرژی، شرایط زیست‌شناختی خارجی و تغییرات آب‌وهوا صورت پذیرد (ردمن، گرو و کوبی، ۲۰۰۴؛ یانگ، ۲۰۱۰). راتمنز و وریز (۱۹۹۷) مفهوم انتقال را به‌عنوان تغییر در سیستم از یک شرط تعادل پویا به حالت دیگر تعریف می‌کنند. روند تغییر در طی یک انتقال غیرخطی و برگشت‌ناپذیر بوده و در آن تغییرات آهسته با تغییرات سریع همراه است (راتمنز و وریز، ۱۹۹۷). انتقال شامل فرآیندهای دگرگونی است و به‌عنوان سیستم‌های پیچیده، پویا، نامشخص و غیرخطی در نظر گرفته می‌شود که تعامل با سایر سیستم‌ها را تجربه می‌کند (الزین و همکاران، ۲۰۰۴). انتقال می‌تواند به‌عنوان یک روند تدریجی، از پویایی کُند به توسعه سریع و بی‌ثباتی و در نهایت به ثبات نسبی و تعادل، در طول حداقل زمان ۲۵ سال برسد و سرعت انتقال، اندازه تغییر و دوره تغییر را می‌توان به‌عنوان ابعاد مؤثر در روند انتقال مطرح نمود (راتمنز، کمپ و ون اسلت، ۲۰۰۱).

با توجه به مطالب طرح‌شده، انتقال، یک تغییر سریع نبوده، بلکه شامل فرآیندهای دگرگونی است که پویا، غیرخطی و بلندمدت است و می‌تواند منجر به شکل‌گیری حالت و ساختار جدیدی گردد و یا در همان ساختار موجود به روند خود با سرعتی دیگر و به‌صورت تکاملی ادامه دهد. اگرچه شباهت خاصی در مفهوم دگرگونی و انتقال از نظر «تغییر» وجود دارد، می‌توان سه تفاوت اصلی را بین مفهوم «دگرگونی» و «انتقال» این‌گونه بیان نمود (یانگ، ۲۰۱۰): ۱- «دگرگونی» یک فرآیند مداوم بوده و «انتقال» به تغییر از یک سیستم به سیستم دیگر اشاره دارد؛ ۲- «دگرگونی» فرآیندگرا است و «انتقال» بیشتر به‌عنوان یک نقطه عطف و تغییر اساسی یا پرش از یک حالت به حالت دیگر در نظر گرفته می‌شود؛ و ۳- از دیدگاه مدیریت، «دگرگونی» یک فرآیند برنامه‌ریزی‌شده و مداوم است که عمدتاً توسط محرک‌های درون‌زا (مانند: فقر، رشد اقتصادی و حکومت) و «انتقال» یک فرآیند تغییر غیرخطی است که بیشتر توسط محرک‌های برون‌زا (مثلاً تغییرات اساسی در سیستم سیاسی یا اقتصادی، بحران انرژی، تغییرات آب‌وهوا) انجام می‌شود.

شکل ۱. انتقال و دگرگونی

برگرفته از: (یانگ، ۲۰۱۰)

با توجه به مطالب بیان‌شده انتقال شامل فرآیندهای دگرگونی بوده و دگرگونی خود فرآیندی است که شامل مجموعه‌ای از تغییرات در ابعاد مختلف فیزیکی، اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و زیست‌محیطی است. تغییرات در شهر به‌صورت دوره‌ای و دارای چهار مرحله بهره‌برداری، حفاظت، تخریب خلاق و تجدید است. طبق گفته ایتلسون^۵ (۱۹۷۸)، جزء اصلی در تجربه مناطق شهری، تجربه تغییر^۶ است. بر اساس نظر ایتلسون (۱۹۷۸) شهرها اساساً تغییر می‌کنند؛ زیرا انسان‌ها فعالیت‌هایی می‌کنند که آن‌ها را تغییر دهند و واقعیت تغییر شهر تجربه انسان‌ها را از آن تغییر می‌دهد. تغییر، نه مستمر و تدریجی است و نه به‌طور مداوم بی‌نظم، بلکه

¹ Elzen, Geels & Green, 2004

² Redman, Grove & Kuby, 2004

³ Rotmans & Vries, 1997

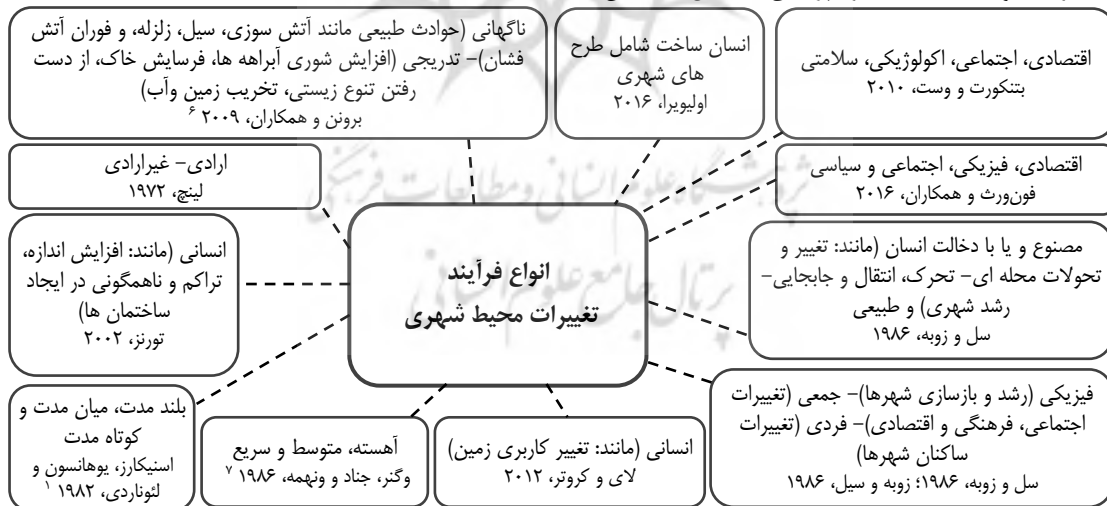
⁴ Rotmans, Kemp & Van Asselt, 2001

⁵ Ittelson

⁶ Change

دوره‌های است. دوره‌های تغییر شامل، دوره‌های ایستایی و شکنندگی در حال رشد، دوره‌های اصلاح یا فروپاشی و دوره‌های سازمان‌دهی مجدد برای احیاء و بازسازی است (گاندرسون و هالینگ، ۲۰۰۲).

تغییرات شهری را می‌توان به‌طور کلی به‌مثابه عمل مهیا نمودن یک راه‌حل برای مشکلات اقتصادی، فیزیکی، اجتماعی و سیاسی، در یک حالت جامع، برای یک محیط شهری تغییر یافته، بیان نمود (فون‌ورث و همکاران، ۲۰۱۶). یک تغییر نسبتاً جدید از تغییرات محیطی، بر پایه پذیرش این موضوع است که مردم در پی کسب منفعت از محیط اطراف خود هستند و به دلیل دستیابی به آن‌ها، تغییراتی را در محیط خود ایجاد می‌کنند (دندی، هورویتز، کمپبل، دریک و لویستون، ۲۰۱۹). ماهیت تغییرات محیط شهری پویا بوده و تغییرات در فضا از محلی به منطقه‌ای و سپس به جهانی و با گذشت ماه‌ها به هزاره‌ها و به لحاظ مسافتی از یک متر تا ده‌ها هزار کیلومتر را در برمی‌گیرد (گاندرسون و هالینگ، ۲۰۰۲). تغییرات محیطی می‌توانند، در مقیاس‌های متنوع، از یک اتاق تا یک منطقه و در بافت‌های مختلف، از محلات و مناطق شهری و روستایی تا زمین‌های بیابانی را شامل شود (زوبه و سیل، ۱۹۸۶). بنابراین در مقیاس تغییرات، پویایی وجود دارد. به‌طوری‌که یک تغییر می‌تواند ابتدا در کوچک‌ترین مقیاس شهری (محله) صورت پذیرد و سپس در مقیاس شهر، کشور و جهان گسترش یابد و یا برعکس ابتدا در مقیاس جهانی پدیدار گردد و سپس در مقیاس محلی رخ دهد. هدف از تغییرات شهری در نهایت حل مشکلات شهری در ابعاد مختلف مکانی است؛ تغییرات به‌طور کلی یا توسط انسان انجام می‌شود (مصنوع یا انسان‌ساخت) و یا به‌صورت طبیعی اتفاق می‌افتد (سل و زوبه، ۱۹۸۶). پس تغییرات می‌تواند عامدانه یا غیرعامدانه و در دسته‌بندی دیگری ارادی یا غیرارادی باشد (لینچ، ۱۹۷۲). تغییرات انسانی با توجه به طرح‌های شهری به‌عنوان جامع‌ترین ایده‌ها در مورد شهر می‌تواند پیامدهایی چون: تغییر کاربری زمین، افزایش اندازه، افزایش تراکم، اصلاحات در خیابان‌ها و ساختمان‌ها و... را به همراه داشته باشد (اولیویرا، ۲۰۱۶). عوامل و نیروهای مختلفی در تحول و تغییر شکل کالبدی شهرها و روند دگرگونی شهری مؤثر هستند. شهرها تحت تأثیر عواملی چون نیروهای اقتصادی و مالی، نیروهای سیاسی و مدیریتی، اجتماعی و فرهنگی (سل و زوبه، ۱۹۸۶؛ رابرتس، ۲۰۰۰؛ تورنز، ۲۰۰۲؛ بتنکورت و وست، ۲۰۱۰؛ اگر جولو، ۲۰۱۶؛ فون‌ورث و همکاران، ۲۰۱۶) و شرایط زیست‌محیطی (تورنز، ۲۰۰۲؛ بتنکورت و وست، ۲۰۱۰) دچار تغییر می‌گردند. تغییرات مطرح‌شده به‌صورت کالبدی، فعالیتی و معنایی عمده‌تاً توسط توسعه‌دهنده‌ها، معماران، سازنده‌ها، برنامه‌ریزان شهری و یا سیاست‌مداران شهری انجام می‌شود (اولیویرا، ۲۰۱۶). انواع فرآیندهای تغییرات شهری، پیامدهای تغییرات و ابعاد و عناصر تأثیرگذار بر ادراک افراد با توجه به دیدگاه نظریه‌پردازان در شکل ۲ نمایش داده شده است.

شکل ۲. انواع فرآیند تغییرات محیط شهری

¹ Dandy, Horwitz, Campbell, Drake & Leviston, 2019

² Sell & Zube, 1986

³ Lynch, 1972

⁴ Oliveira, 2016

⁵ Bettencourt & West, 2010

⁶ Bronen et al., 2009

⁷ Wegener, Gnad & Vannahme, 1986

⁸ Snickars, Johansson & Leonardi, 1982

تغییرات برنامه‌ریزی شده در محیط شهری، دارای ویژگی‌ها و اهداف مشخصی هستند که در صورت اتفاق، می‌توانند نتایج و پیامدهای عامدانه، غیرعامدانه و طبیعی مختلفی را به همراه داشته باشند. متناسب با هر یک از نتایج، نحوه ادراک انسان و نوع پاسخ او متفاوت است. پاسخ‌های انسان به تغییرات می‌تواند، انواع مختلف پاسخ‌های فیزیکی تا رفتاری را در برگیرد (زوبه و سیل، ۱۹۸۶). با توجه به دیدگاه‌های نظریه‌پردازان، پیامدهای تغییرات محیط شهری را به صورت زیر (جدول ۱) می‌توان بیان نمود:

جدول ۱

پیامدهای تغییرات محیط شهری

پیامدهای تغییرات محیط شهری	
تغییر در تجربه شهر	ایتلسون، ۱۹۷۸
پیشرفت یا فرسودگی - توزیع مجدد ساده - تغییر شدت یا تغییر شکل - خرابی یا بازسازی	لینچ، ۱۹۷۲
تضعیف و یا تقویت زندگی اجتماعی، روابط اجتماعی، هویت فرهنگی و خود، سلامت روان فرد	فرید، ۲۰۰۰؛ مانزو و پرکینز، ۲۰۰۶ ^۱
نابودی محصولات کشاورزی و زیستگاه حیات وحش - از بین رفتن کیفیت مناظر	لای و کروتز، ۲۰۱۲ ^۲
تغییر در روابط اجتماعی - تغییر در روابط افراد و دل‌بستگی مکانی - تنوع بیشتر	تورنز، ۲۰۰۲
تغییرات در نظام‌های اختلال، چرخه‌های بیوشیمیایی و فرآیندهای زیست‌محیطی	دیل، آرچر، چانگ و اوچیمبا، ۲۰۰۵ ^۳
تغییرات در محیط فیزیکی، تصورات و بینش‌ها، سنت‌ها و ارزش‌ها	آنتروپ، ۲۰۰۰ ^۴
پیوند افراد با محیط	فرید، ۲۰۰۰؛ میلیگان، ۲۰۰۳ ^۵
پیوندهای افراد با مکان و دل‌بستگی مکانی	فون‌ورث و همکاران، ۲۰۱۶
پنهان - ذاتی - سودمند	شاکرت و همکاران، ۲۰۱۷ ^۶

به‌طور کلی ویژگی‌های فردی و شرایط و عوامل مختلف زمانی و مکانی تأثیرگذار بر تغییرات، در نحوه ادراک انسان‌ها از تغییرات محیط شهری، نقش قابل توجهی دارند. لذا با توجه به دیدگاه نظریه‌پردازان مختلف در این حوزه، عوامل مؤثر بر ادراک فرد در موضوع مذکور را به صورت زیر (شکل ۳) می‌توان نشان داد.

شکل ۳. عوامل مؤثر بر ادراک فرد از تغییرات محیط شهری

تغییرات شهری علاوه بر پاسخ به نیازهای امروزی و اصلاح فرآیندهای موجود می‌تواند به‌وجودآورنده مشکلاتی نیز باشد. با توجه به مطالب بیان‌شده، فرآیند تغییرات می‌تواند تبعات و پیامدهای مختلفی را با تأثیرات مثبت و منفی به همراه داشته باشد. به عبارتی تغییرات قابل توجه و خاص در محیط‌های شهری، می‌تواند چالش‌هایی را برای پیوندهای مؤثر افراد با مکان‌ها به‌خصوص دل‌بستگی مکانی ایجاد کند (فون‌ورث و همکاران، ۲۰۱۶).

1 Fried, 2000; Manzo & Perkins, 2006

2 Lai & Kreuter, 2012

3 Dale, Archer, Chang & Ojima, 2005

4 Antrop, 2000

5 Milligan, 2003

6 Tschakert et al., 2017

7 Clark & Huang, 2003; Musterd, Van Gent, Das & Latten, 2016

8 Hochstetnabach, 2019

9 Clarke, Murphy & Lorenzoni, 2018

10 Devine-Wright, 2009

دل‌بستگی مکانی، طبق مطالعات و پژوهش‌هایی که نظریه‌پردازان از اواخر دهه هفتاد میلادی انجام داده‌اند، بر کیفیت رابطه انسان- مکان و انسان- انسان مؤثر است. واژه دل‌بستگی مکانی به تأثیر عاطفی مکانی که افراد به‌لحاظ حسی به آن جذب می‌شوند، اشاره دارد. دل‌بستگی به مکان تحت تأثیر معنا و یا شناخت اینکه یک مکان چیست، یا چه تصاویری را القا می‌کند قرار می‌گیرد و از آن تأثیر می‌پذیرد (دندی و همکاران، ۲۰۱۹). پروشانسکی، فابیان و کامینوف (۱۹۸۳) دل‌بستگی مکانی را به‌عنوان یک پدیده پیچیده چندوجهی می‌دانند که جنبه‌هایی از اتصال مردم به مکان از جمله رفتار، عاطفه و شناخت را در برمی‌گیرد (پروشانسکی، فابیان و کامینوف، ۱۹۸۳). دل‌بستگی مکانی به‌عنوان رابطه نمادین شکل‌گرفته در انسان با یک فضا و مبنایی برای درک فرد یا گروه از محیط و رابطه با آن (لو، ۱۹۹۲) و همچنین مرتبط با میزان معنای داده‌شده به محیط‌های خاص است (لو و آلتمن، ۱۹۹۲).

هیدالگو و هرناندز^۴ (۲۰۰۱) به ابهام و پیچیدگی خاصی در ارتباط با مفهوم دل‌بستگی مکانی اشاره کرده‌اند. در ارتباط با موضوع مذکور اسکنل و گیفورد^۵ (۲۰۱۰) بیان می‌کنند که مفهوم دل‌بستگی مکانی در حوزه‌های مختلف علمی مانند روانشناسی محیطی، جغرافیای انسانی و جامعه‌شناسی، تعریف‌شده است، اما با این وجود دانش مشترکی بین علوم مختلف برای آن وجود ندارد. دل‌بستگی مکانی مفهومی پویا، در حال رشد و متغیر در طول زمان است (کراس، ۲۰۱۵). در ارتباط با دل‌بستگی مکانی تعاریف مختلف و متفاوتی ارائه شده که این موضوع خود نشان‌دهنده پیچیدگی این مفهوم است. به بیان دیگر، به دلیل تأثیرگذاری عوامل و عناصر بسیار بر شکل‌گیری و افزایش دل‌بستگی به مکان، ارائه تعریفی واحد و مشخص برای این مفهوم در بستر زمان و مکان دشوار به نظر می‌رسد (فون‌ورث و همکاران، ۲۰۱۶). تعابیر گوناگونی که در دهه‌های گذشته و در سایر رشته‌ها در مورد تجربیات و روابط افراد و مکان مطرح‌شده، معنای میان‌رشته‌ای به دل‌بستگی مکانی داده است (کانتند، ۲۰۱۶). از این رو هیدالگو و هرناندز (۲۰۰۱) خاطر نشان کرده‌اند که در استفاده از اصطلاحات دل‌بستگی مکانی هماهنگی وجود ندارد. در این بین، اصطلاحات مشابهی چون «دل‌بستگی جامعه» (کاساردا و جانوویتز، ۱۹۷۴)، «حس جامعه» (ساراسون، ۱۹۷۴)، «هویت مکانی» (پروشانسکی، ۱۹۷۸)، «وابستگی به مکان» (استوکولز و شوماکر، ۱۹۸۱) و «حس مکان» (هیومن، ۱۹۹۲) مشاهده می‌گردد. در بعضی موارد هر یک از این اصطلاحات به یک معنای کلی استفاده می‌شود که بقیه را در برمی‌گیرد (کانتند، ۲۰۱۶). علاوه بر موارد مطرح‌شده یکی دیگر از موارد مهم انتقاد در مبحث دل‌بستگی مکانی، فقدان نظریه توسعه در آن است (مانزو و دیواین رایت، ۲۰۱۴). نه فرآیندهای توسعه پیوندهای بین انسان و مکان، و نه مفهوم و تأثیر مکان، هیچ‌یک در میان اندیشمندان، تعریف منسجمی ندارند (فون‌ورث و همکاران، ۲۰۱۶). این مسئله تا حدی به این دلیل است که هیچ توضیح یا رویکرد عمیقی برای درک روابط پیچیده بین شناخت، رفتار و حس عاطفی نسبت به مکان ارائه نشده است (مورگان، ۲۰۱۰). در حال حاضر نقطه اشتراکی که نظریه‌پردازان دل‌بستگی مکانی را به هم متصل نگه می‌دارد، توافق در تعریف دل‌بستگی مکانی به‌عنوان «پیوند یا ارتباطی عاطفی بین افراد و مکان‌های مشخص» است (هیدالگو و هرناندز، ۲۰۰۱). مفهوم دل‌بستگی اشاره به تمایل به حفظ نزدیکی به مورد دل‌بستگی دارد (جیولیانی، ۲۰۰۳؛ هیدالگو و هرناندز، ۲۰۰۱). تحقیقات تجربی نشان داده که دل‌بستگی مکانی اغلب، تعهد به یک مکان ارزشمند یا شرکت در رفتارهای محافظت از تغییرات مکان را افزایش می‌دهد (هالپنی، ۲۰۱۰؛ واکر و ریان، ۲۰۰۸) هدف از نزدیک ماندن به یک مکان بارزش یا اقدام به حفاظت از خصوصیات اصلی دل‌بستگی، از یک هویت بارز حمایت می‌کند که می‌تواند به‌عنوان بیان اجتماعی هویت در نظر گرفته شود (بریک‌ول، ۱۹۸۶). از این رو، هویت و دل‌بستگی داشتن، می‌تواند تولید شوند، ساخته شوند،

1 Proshansky, Fabian & Kaminoff, 1983

2 Low, 1992

3 Low & Altman, 1992

4 Hidalgo & Hernandez

5 Scannell & Gifford

6 Cross, 2015

7 Counted, 2016

8 Kasarda & Janowitz 1974

9 Sarason, 1974

10 Proshansky, 1978

11 Stokols & Shumaker, 1981

12 Hummon, 1992

13 Manzo & Devine-Wright, 2014

14 Morgan, 2010

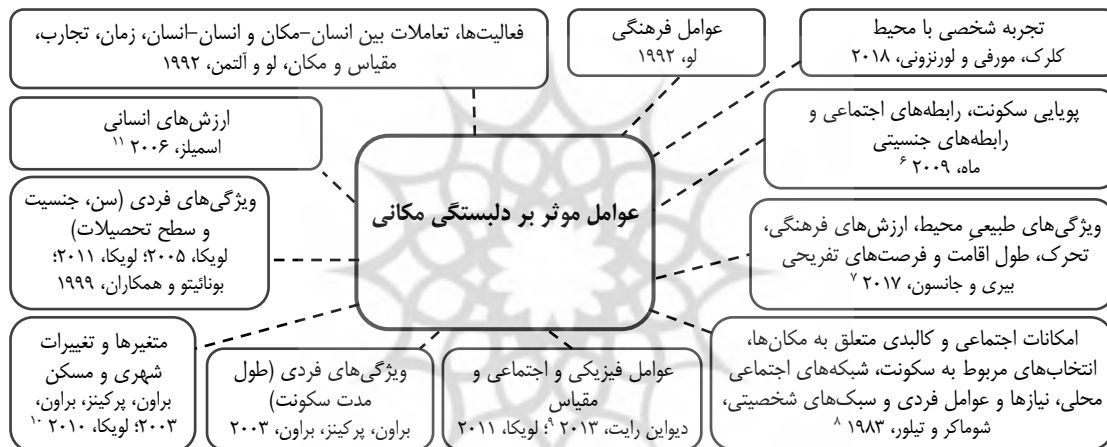
15 Giuliani, 2003

16 Halpenny, 2010; Walker & Ryan, 2008

17 Breakwell, 1986

شکل بگیرند و طی درگیری در اعمال و رفتاری که افراد را به محوطه‌هایی ویژه وصل می‌کند، حفظ گردند. در نهایت می‌توان گفت که دل‌بستگی مکانی می‌تواند به‌مثابه یک پیوند عاطفی که مردم در ارتباط با یک مکان توسعه می‌دهند؛ جایی که ترجیح می‌دهند باقی بمانند و یا جایی که احساس می‌کنند، ایمن‌تر و راحت‌تر هستند تعریف می‌شود (هرناندز، هیدالگو، سالازار-لاپلاس و هس، ۲۰۰۷). مختصر آن‌که تا پیش از دهه ۷۰ میلادی در مطالعات انجام‌شده در زمینه رابطه انسان و مکان، دل‌بستگی به مکان مورد توجه قرار نگرفته بود. اکنون مطالعات فراوانی توسط متخصصین حوزه‌های مختلف در زمینه دل‌بستگی مکانی و در مکان‌های مختلف شهری صورت گرفته اما به رابطه آن با تغییرات محیط شهری و انواع فرآیند آن توجه اندکی شده است.

با توجه به مفاهیم مختلف مطرح‌شده، ویژگی‌های فردی بر دل‌بستگی‌های مکانی تأثیرگذار است (لویکا، ۲۰۱۱). در میان ویژگی‌های فردی و یا شخصی، طول مدت سکونت (براون، پرکینز و براون، ۲۰۰۳) با دل‌بستگی مکانی افراد ارتباط مثبت و مطلوبی دارد، درحالی‌که یافته‌ها در مورد نقش‌های دیگر عوامل اجتماعی-جمعیتی مانند سن، جنسیت و سطح تحصیلات متناقض‌اند (بونائیتو، ایلو، پروچینی، بونس و ارکولانی، ۱۹۹۹؛ لویکا، ۲۰۰۵). این امر نشان می‌دهد که تأثیرات این عوامل بر دل‌بستگی مکانی به‌احتمال‌زیاد با واسطه عوامل دیگر ایجاد و یا تعدیل می‌شوند (لویکا، ۲۰۱۱). براون و همکاران (۲۰۰۳) و لویکا (۲۰۱۰) تأثیر متغیرها و تغییرات مسکن را بر دل‌بستگی مکانی مطرح می‌کنند و مالکیت خانه را به‌عنوان یک عامل مؤثر و مثبت بر دل‌بستگی مکانی در نظر می‌گیرند. لذا با توجه به موارد مطرح‌شده و آراء نظریه‌پردازان، عوامل مؤثر بر دل‌بستگی مکانی در شکل ۴ آمده است.

شکل ۴. عوامل مؤثر بر دل‌بستگی مکانی

بر اساس نظرات نظریه‌پردازان مختلف عوامل دیگری را می‌توان به‌عنوان عوامل اثرپذیر از دل‌بستگی مکانی تعریف نمود که شامل موارد مطرح‌شده در شکل ۵ است.

¹ Hernandez, Hidalgo, Salazar-Laplace & Hess, 2007

² Lewicka, 2011

³ Brown, Perkins & Brown, 2003

⁴ Bonaiuto, Aiello, Perugini, Bonnes & Ercolani, 1999; Lewicka, 2005

⁵ Mah, 2009

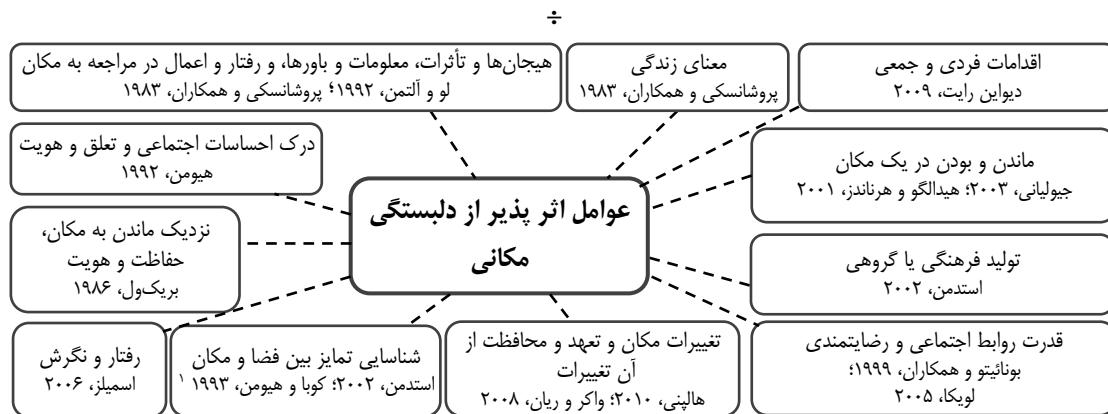
⁶ Beery & Jonsson, 2017

⁷ Shumaker & Taylor, 1983

⁸ Devine-Wright, 2013

⁹ Lewicka, 2010

¹⁰ Smailes, 2006

شکل ۵. عوامل اثر پذیر از دل بستگی مکانی

پیشینه‌ی پژوهش

پژوهش حاضر در ارتباط با موضوعات دگرگونی، تغییرات محیط شهری، دل بستگی مکانی و اثرات آن‌ها بر یکدیگر است. به منظور آشکار شدن هر چه بهتر رابطه مذکور، این بخش از پژوهش به بررسی مطالعاتی در ارتباط با تأثیر دگرگونی‌ها، تغییرات شهری و انواع فرآیند آن بر دل بستگی مکانی، اختصاص یافته است. لازم به تأکید است که پژوهش‌های بسیار اندکی به بیان رابطه نظری مفاهیم مذکور پرداخته‌اند.

در جهانی که به سرعت در حال شهری شدن با تغییرات و جابه‌جایی‌هایی در سطح جهانی است، نسبت به تجربه و پیوندهای عاطفی فرد با مکان، اخیراً تمایل به مطالعه مجدد بروز یافته و این موضوع در تحقیقات مربوط به دل بستگی مکانی منعکس شده است (مانزو و دیواین رایت، ۲۰۱۴؛ ریموند، براون و وبر، ۲۰۱۰؛ اسکنل و گیفورد، ۲۰۱۰). تغییرات قابل توجهی که در محیط‌های شهری رخ می‌دهند، چالش‌هایی را در ارتباط با رفاه ساکنان و پیوندهای عاطفی افراد به مکان‌ها به همراه دارند. دل بستگی مکانی به‌عنوان شاخص اساسی این پیوندهای بین فرد و مکان شناخته شده است (فون‌ورث و همکاران، ۲۰۱۶). تغییرات محیطی می‌تواند هر یک از عناصر قابلیت زندگی را ارتقاء و یا کاهش دهد و منفعت‌ها و میزان اختلالی که ممکن است دل بستگی مکانی به وجود آورد، بستگی به خدماتی دارد که از اهمیت بیشتر یا کمتری برای افراد و جوامع برخوردارند (شاکرت و همکاران، ۲۰۱۷). ارتباط انسان با محیط پیرامون و مکان‌های خاص آن و همچنین تغییرات مربوط به محیط، به‌عنوان، نیروی محرکی برای تصمیمات مربوط به مدیریت منابع، و نحوه رفتار افراد با محیط یا آن مکان خاص تلقی می‌شود (لای و کروتر، ۲۰۱۲؛ مانزو و پرکینز، ۲۰۰۶). انسان‌ها ممکن است از میزان دل بستگی خود به خانه، محله و یا محل آشنایشان آگاه نباشند، تا وقتی که ویژگی‌های ارزشمند فیزیکی، کاربردی، اجتماعی، و فرهنگی مکان توسط عواملی مانند تغییرات محیطی تهدید شوند (دیواین رایت، ۲۰۰۹). بنابراین احتمال تغییر در ابعاد مختلف دل بستگی مکانی وجود دارد، زیرا افراد در مراحل مختلف زندگی پیشرفت و یا عقب‌گرد می‌کنند و مکان‌هایی که به آن‌ها دل بسته هستند دست‌خوش تغییرات مختلفی می‌شوند (پروشانسکی و همکاران، ۱۹۸۳). تمام تغییرات در مکان‌ها الزاماً نامطلوب نیستند. درواقع ممکن است با تغییراتی که به‌خوبی برنامه‌ریزی شده و به‌طور فعال پیگیری شده‌اند، دل بستگی مکانی برای حفظ تفاوت شخصی یا جمعی، ارتقاء و یا ایجاد حس تداوم بین گذشته و حال، ارزیابی‌های مثبت خود یا گروه و قابلیت در انجام فعالیت‌های موردنظر و یا برای رسیدن به اهداف زندگی روزمره، تقویت شود (لای و کروتر، ۲۰۱۲).

دیواین رایت (۲۰۰۹) در پژوهشی تحت عنوان «نقش دل بستگی مکانی و هویت مکانی در ارتباط با محافظت مکان» بیان می‌کند که دل بستگی مکانی درواقع ممکن است با پشتیبانی پروژه، ارتباط مثبت و مطلوبی داشته باشد؛ البته در صورتی که پروژه‌ها در جهت ارتقاء مکان باشند. پژوهش مذکور مفهوم «نه در حیاط‌خوت من»^۳ را مجدداً مورد بحث قرار داده و مخالفت‌های محلی را به‌عنوان نوعی اقدام برای محافظت از مکان می‌پندارد که زمانی اتفاق می‌افتد که تغییرات در مکان‌ها با روابط عاطفی موجود در

¹ Stedman, 2002; Cuba & Hummon, 1993

² Raymond, Brown & Weber, 2010

³ not in my backyard (NIMBY)

مکان تداخل داشته باشد. همچنین، در مطالعه دیگری دیواین رایت (۲۰۱۱) به ارتباط معناداری بین دل‌بستگی مکانی و پذیرش تغییر از سوی ساکنان اشاره کرده است (دیواین رایت، ۲۰۱۱).

مانزو^۲ (۲۰۱۴)، اثرات منفی شرایط محرومیت را بر دل‌بستگی مکانی به اثبات رسانده است. این نویسنده، فقر، خفت، آوارگی و جابه‌جایی در مکان‌های مسکونی اجتماعی را به‌عنوان عامل استرس‌زا و فشارهای قابل توجهی می‌داند که دل‌بستگی مکانی ساکنان را پیچیده می‌کند. او نشان می‌دهد که به‌رغم پیشرفت‌های صورت گرفته در ارتباط با موضوع دل‌بستگی مکانی، برخی از جنبه‌های این پدیده هنوز بررسی نشده و فقط بخشی از تجربیات و احساسات که به دل‌بستگی مکانی کمک می‌کند و محدود به تجربه مثبت و مطلوب است، مورد توجه قرار گرفته و تجربه‌های منفی و اثرات آن بر دل‌بستگی مکانی مدنظر قرار نگرفته است. علاوه بر موضوع مطرح شده به بعد سیاسی دل‌بستگی مکانی اشاره می‌کند که در زمینه و محیط مسکونی کمتر مورد بحث بوده است.

دیکسون و دورهم^۳ (۲۰۰۴)، در یک تحقیق مصاحبه محور در مورد لغو تبعیض نژادی در آفریقای جنوبی، استدلال می‌کنند که تغییرات اجتماعی همچون لغو تبعیض نژادی، می‌توانند به‌عنوان فرآیندهای مخرب بر دل‌بستگی مکانی تأثیر بگذارند و در نتیجه حس تعلق به یک مکان خاص را از بین ببرند. مطالعه آن‌ها تأیید می‌کند که تغییر در محیط، چه محیط اجتماعی چه فیزیکی، می‌تواند اثرات منفی و نامطلوبی بر «معنای چشم‌انداز مکان» داشته باشد.

فون ورث و همکاران (۲۰۱۶) به بررسی رابطه بین ویژگی‌های مکانی و بعد فردی با توجه به تغییرات و دگرگونی‌های مکان و تأثیر آن‌ها بر دل‌بستگی مکانی در طول زمان می‌پردازند. پژوهش مذکور نشان می‌دهد که دل‌بستگی مکان به‌ندرت در پاسخ به درک تغییر مطالعه شده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که کیفیت و سرعت تغییرات درک شده شهری رابطه قابل توجهی با دل‌بستگی مکانی ساکنان دارد، که موضوع مذکور نشان‌دهنده تأثیر تغییر مکانی و مداخلات توسعه شهری بر رابطه افراد با مکان است. با این حال، مورد اشاره شده احتمالاً یک فرآیند تعاملی دوسویه است که در آن تغییر دل‌بستگی مکانی ساکنان نیز بر درک تغییرات محیطی تأثیر می‌گذارد. این پژوهش به روابط جالبی بین تغییرات شهری و دل‌بستگی مکانی دست‌یافته است. زمانی که تغییر در محیط شهر به‌عنوان به‌روزرسانی جذاب و آشنا درک شود، رابطه مثبت و مطلوبی با دل‌بستگی مکان دارد. به عبارت دیگر اگر تغییر در محیط شهری برای ساکنان مفید باشد، می‌تواند دل‌بستگی مکانی افراد را تقویت کند. همچنین پژوهش مذکور بیان می‌کند که جنبه‌های پویای تغییر محیط باید به‌صورت شفاف‌تر در نظریه دل‌بستگی مکانی تدوین شود.

با توجه به مطالب مطرح شده، در بررسی رابطه تغییرات شهری و دل‌بستگی مکانی، تغییرات یا به‌صورت یک موضوع کلی، در مقیاس شهر، و یا به‌صورت یک پروژه از پیش برنامه‌ریزی شده، در یک محدوده و یا یک پروژه مشخص، در نظر گرفته شده‌اند. بر اساس بررسی‌های صورت گرفته و با توجه به اهمیت تأثیر تغییرات محیطی به‌عنوان پدیده بیرون از فرد بر دل‌بستگی مکانی، پژوهشی که به‌صورت نظری به ارائه نحوه ارتباط تغییرات محیطی بر دل‌بستگی مکانی بپردازد، وجود ندارد. لذا وجه تمایز پژوهش حاضر از این جهت است که سعی در ارائه مدل و چارچوبی از ارتباط عناصر مذکور در راستای شفاف نمودن نحوه تأثیر عناصر مختلف تغییرات شهری در نظریه دل‌بستگی مکانی دارد.

روش پژوهش

در بخش مرور مبانی نظری، به‌مرور منابع مربوط به دگرگونی، انتقال، تغییرات شهری و دل‌بستگی مکانی به روش اسنادی پرداخته شده است. به‌منظور بررسی ارتباط میان دو عرصه مفهومی پژوهش (تغییرات و دل‌بستگی مکانی) و برهم‌کنش آن‌ها، روش تحلیل محتوای کیفی استفاده شده است. تحلیل محتوا، روشی تحلیلی برای رسیدن به نتایج معتبر و قابل تکرار از داده‌های استخراج شده از متن است (رایف، لیسو و فیکو^۴، ۲۰۰۵). همچنین به‌منظور تحلیل یافته‌های کیفی مربوط به تغییرات شهری و دل‌بستگی مکانی و ارتباط آن‌ها بر هم، از روش فراترکیب استفاده شده است. فراترکیب از اقسام روش‌های فرامطالعه است. این روش، نوعی مطالعه کیفی است که اطلاعات و یافته‌های استخراج شده از مطالعات کیفی دیگر با موضوع مرتبط و مشابه را بررسی می‌کند و در ارتباط با تحلیل یافته‌های مطالعه است. فراترکیب، ترکیب تفسیرهای داده‌های اصلی مطالعه‌های منتخب است. روش

¹ Devine-Wright, 2011

² Manzo, 2014

³ Dixon & Durrheim, 2004

⁴ Riffe, Lacy & Fico, 2005

مذکور با فراهم کردن یک نگرش نظاممند برای پژوهش‌گران از طریق ترکیب پژوهش‌های کیفی مختلف به کشف موضوع‌ها و استعاره‌های جدید و اساسی می‌پردازد و با این روش، دانش جاری را ارتقاء داده و یک دید جامع و گسترده را به مسائل به‌وجود می‌آورد (سهرابی، اعظمی و یزدانی، ۱۳۹۰). بر این اساس، در پژوهش حاضر، بر پایه مرور متون و اسناد مرتبط با موضوع دگرگونی، انتقال، تغییرات شهری و دل‌بستگی مکانی، به بررسی و تحلیل آراء و نظرات صاحب‌نظران (با استفاده از روش فراترکیب) و ارائه مدل و چارچوبی در ارتباط با مفاهیم مذکور و شفاف‌تر نمودن نظریه‌ی دل‌بستگی مکانی بر پایه تغییرات شهری پرداخته شده است. بنابراین به‌منظور دستیابی به هدف اصلی پژوهش با استفاده از روش فراترکیب، مقالات علمی و پژوهشی انگلیسی منتشر شده در پایگاه‌های ساینس دایرکت، ویلی و سیج^۱ و با کلیدواژه‌های مختلف مرتبط با انتقال، دگرگونی، تغییرات شهری، دل‌بستگی مکانی و رابطه مفاهیم مذکور جستجو شد. در ارتباط با بحث انتقال، دگرگونی و تغییرات شهری، ۵۰ مقاله در بازه زمانی ۲۰۱۹-۱۹۸۰، در ارتباط با دل‌بستگی مکانی ۳۰ مقاله در بازه زمانی ۲۰۱۹-۱۹۸۰ و در نهایت در ارتباط با رابطه بین مفاهیم مذکور مرتبط با موضوع پژوهش، شش مقاله در بازه زمانی ۲۰۰۰-۲۰۱۹ مورد بررسی قرار گرفته است.

یافته‌ها و بحث

به‌طور کلی با بررسی‌های صورت گرفته و فراترکیب نظریه‌های موجود، تعریف نسبتاً مشخصی از اصطلاحات «دگرگونی» و «انتقال» وجود ندارد. آنچه در مفهوم انتقال مشخص است، این است که در هر شرایط و نوعی که اتفاق بیفتد، تغییر شکل و یا تغییر حالتی نهفته دارد که می‌تواند منجر به ایجاد ساختاری جدید و یا تحول و حرکت در ساختار موجود با پیشرفت در ابعاد مختلف و طی نمودن مراحل تولد، رشد، بلوغ و مرگ گردد. در هر دو حالت یعنی شکل‌گیری ساختاری جدید و یا تحول در یک ساختار، انتقال با هدف ایجاد تعادل رخ می‌دهد (شکل ۶).

شکل ۶. انتقال با ایجاد ساختاری جدید و یا با تحول و حرکت در ساختار موجود

بر اساس مطالب بیان‌شده، چندین بار تحول و انطباق‌پذیری تدریجی در ساختار موجود می‌تواند صورت پذیرد و سپس سیستم دگرگون شود و در نهایت انتقال رخ دهد. لذا نوع سوم را برای انتقال می‌توان در نظر گرفت که متشکل از تحول و سپس دگرگون شدن ساختار تحول‌یافته و در نهایت انتقال به ساختاری جدید است. انتقال به‌عنوان سیستمی پیچیده، پویا و نامشخص، همراه با فرآیندهای دگرگونی است که در آن‌ها ساختارها، نهادها، رفتارها، فرهنگ‌ها و شیوه‌های موجود تجزیه‌شده و منجر به تکامل و تحول در ساختار موجود و یا ایجاد ساختاری جدید می‌شوند. فرآیندهای دگرگونی به‌صورت گسسته و مداوم بوده و منجر به تغییرات در ابعاد مختلف فیزیکی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و... فرم، عملکرد و یا موقعیت به حالتی دیگر می‌گردند.

جدول ۲

ویژگی‌های انتقال و دگرگونی

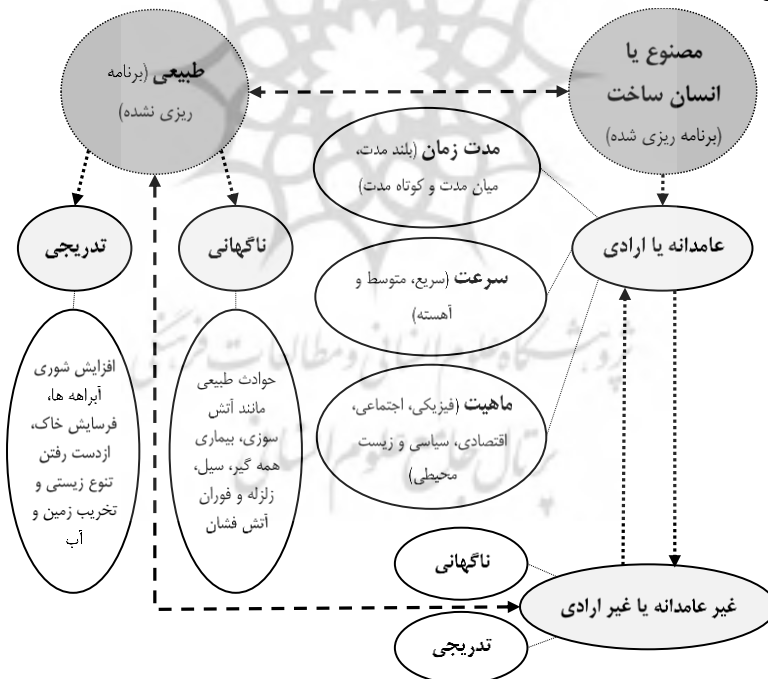
ویژگی‌های انتقال	ویژگی‌های دگرگونی
مشکل از فرآیندهای دگرگونی	مشکل از تغییرات در ابعاد مختلف
روند غیرخطی	دارای فرآیند
غیرقابل برگشت	غیرقابل برگشت و یا برگشت‌پذیر

ویژگی‌های انتقال	ویژگی‌های دگرگونی
هدفمند و یا تکاملی	عامدانه و یا غیرعامدانه
طول مدت انتقال ۵۰-۲۵ سال	فرآیندی مداوم

با توجه به مطالب بیان شده و فراترکیب آن‌ها، محرک‌های داخلی و بیرونی تغییر، بر شکل‌گیری انتقال تأثیرگذارند. عوامل مطرح شده می‌توانند هم‌راستا با یکدیگر بر شروع انتقال تأثیر گذاشته و یا در تقابل باهم به‌عنوان مانع عمل نمایند. تقابل مذکور تا جایی که سیستم موجود غیرقابل دفاع شود، ادامه می‌یابد و در نهایت انتقال صورت می‌پذیرد. لذا در شهرها یک عامل انتقال وجود ندارد و مسئولان بخش‌های مختلف و همچنین عوامل و شرایط محیطی، به‌منظور انتقال به شرایطی دیگر بسیار مهم و تأثیرگذار هستند.

انواع تغییرات مطرح شده در شکل ۲، می‌توانند برهم اثرگذار باشند. برای مثال تغییر در افزایش تراکم و ناهمگونی ساختمان‌ها، می‌تواند بر روابط اجتماعی و روابط افراد با مکان‌های مختلف شهری مؤثر باشد. علاوه بر موضوع مطرح شده تغییرات انسان‌ساخت و طبیعی هم می‌توانند بر یکدیگر اثرگذار باشند. به‌عنوان نمونه تغییر در حجم ساخت‌وساز در شهر و خارج حریم شهر (مثلاً در باغات) می‌تواند باعث از بین رفتن مناظر طبیعی، گرمایش زمین و همچنین تخریب زیستگاه حیوانات شود و یا شیوع یک بیماری همه‌گیر و ناگهانی می‌تواند بسیاری از قوانین و ساختارهای سازمانی و مدیریتی را دست‌خوش تغییر کند. به‌عبارت‌دیگر تغییر در یک سیستم می‌تواند منجر به ارتقاء و یا اختلال در سیستم دیگری شود. بنابراین به‌منظور تغییر در هر سیستمی باید به شرایط و زمینه تغییرات و عوامل اثرگذار بر آن تغییر توجه ویژه نمود که از ایجاد تغییرات برنامه‌ریزی نشده نامطلوب جلوگیری شود. در نهایت آنچه مشخص است، آن است که اغلب تغییرات شناسایی شده فیزیکی بوده و به تأثیرات آن‌ها بر روابط انسان با مکان، به‌خصوص دل‌بستگی مکانی توجه نشده است. بنابراین با توجه به موارد مطرح شده انواع تغییرات محیط شهری و رابطه آن‌ها را به‌صورت زیر (شکل ۷) می‌توان نشان داد.

شکل ۷. انواع تغییرات محیط شهری و روابط آن‌ها با یکدیگر

با روش فراترکیب، تفسیرهای داده‌های اصلی در موضوع تغییرات شهری و بررسی جدول یک، ویژگی‌ها و اهداف بسیاری توسط نظریه‌پردازان مختلف برای انجام تغییرات شهری بیان شد که در نهایت هدف اصلی را می‌توان ایجاد راه‌حلی برای برطرف نمودن مشکلات در راستای حفظ محیط، ایجاد نظم و شرایط قابل زندگی دانست که منجر به ارتقاء یا فرسودگی و یا تغییر شکل و ساختار یک سیستم می‌شود. تغییرات محیط شهری را می‌توان به‌صورت کلی در دو حالت در نظر گرفت: حالت اول، تغییراتی که آشکارا رخ

می‌دهند و ملموس‌تر و محسوس‌تر هستند. حالت دوم، تغییرات نهان هستند که در طول زمان و به‌صورت آهسته و شاید در مواردی به‌یک‌باره بروز می‌نمایند. با توجه به موارد مطرح‌شده هدف و انواع تغییرات ایجادشده را به‌صورت زیر می‌توان تدوین نمود.

جدول ۳

هدف تغییرات محیط شهری، انواع تغییرات و نحوه اثرگذاری تغییرات بر یکدیگر

نحوه اثرگذاری تغییرات بر یکدیگر	انواع تغییرات	هدف تغییرات محیط شهری
	بازسازی و یا خرابی، افزایش تراکم ساختمانی، اشکال جدید ساخت‌وساز و ...	تغییرات فیزیکی
	تغییرات اقتصادی و ..	تغییرات اقتصادی
	تغییرات سازمانی و مدیریتی و ... تضعیف یا تقویت زندگی اجتماعی، پیوندهای افراد با مکان، دل‌بستگی مکانی و ...	تغییرات اجتماعی
	تغییرات زیست‌محیطی	تغییرات اجتماعی
	از بین رفتن کیفیت مناظر، تغییر در زیستگاه حیات وحش	تغییرات زیست‌محیطی

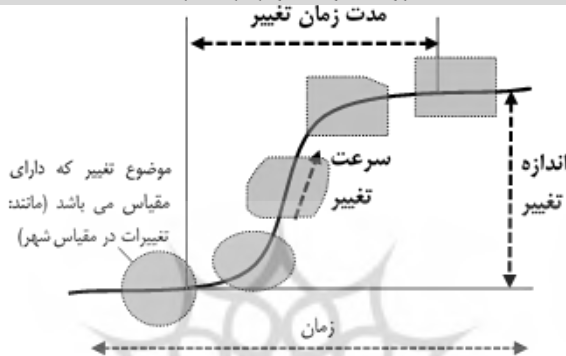
با بررسی عوامل مطرح‌شده در شکل ۳ و فراترکیب نظریه‌های موجود در ارتباط با نحوه ادراک فرد از تغییرات شهری، رابطه بین عوامل مختلف زمانی و مکانی بیان‌شده، نامشخص بوده و به‌نظر می‌رسد نظریه‌پردازان، صرفاً بدون دسته‌بندی مشخص، به بیان عوامل گوناگون پرداخته‌اند. از دیگر موارد قابل طرح، مقیاس است. مقیاس را در دو حالت می‌توان بررسی نمود: حالت اول اشاره به مقیاس محیط و یا حوزه‌های دیگر دارد (مانند: مقیاس خانه یا محله) و حالت بعدی اشاره به مقیاس تغییر و یا اندازه و یا وسعت تغییر است. لازم به ذکر است که از رابطه بین مدت‌زمان و اندازه تغییر هم می‌توان به‌عنوان سرعت تغییر استنباط نمود. در نهایت با توجه به موارد بیان‌شده، عوامل مؤثر بر ادراک فرد از تغییرات شهری و همچنین روابط بین عوامل مؤثر بر تغییر را به‌صورت زیر (جدول ۴) می‌توان ارائه نمود.

جدول ۴

عوامل مؤثر بر نحوه ادراک فرد از تغییرات شهری و روابط عوامل مؤثر بر تغییر

عوامل مؤثر بر نحوه ادراک فرد از تغییرات شهری	
ویژگی های فردی	ویژگی های تغییر
سرعت ادراک فرد	سرعت تغییر
اطلاعات	مدت زمان تغییر
اندازه و وسعت اطلاعات	اندازه تغییر (وسعت یا مقیاس تغییر)
سطح درک و آگاهی - تجربه - سبک زندگی - عقاید و ارزش های فردی - سن - درآمد - وضعیت اجتماعی - میزان و نوع رابطه افراد با محیط - دل بستگی مکانی - جایگاه فرد در چرخه زندگی	محیط تغییر
	مقیاس محیط یا وسعت حوزه

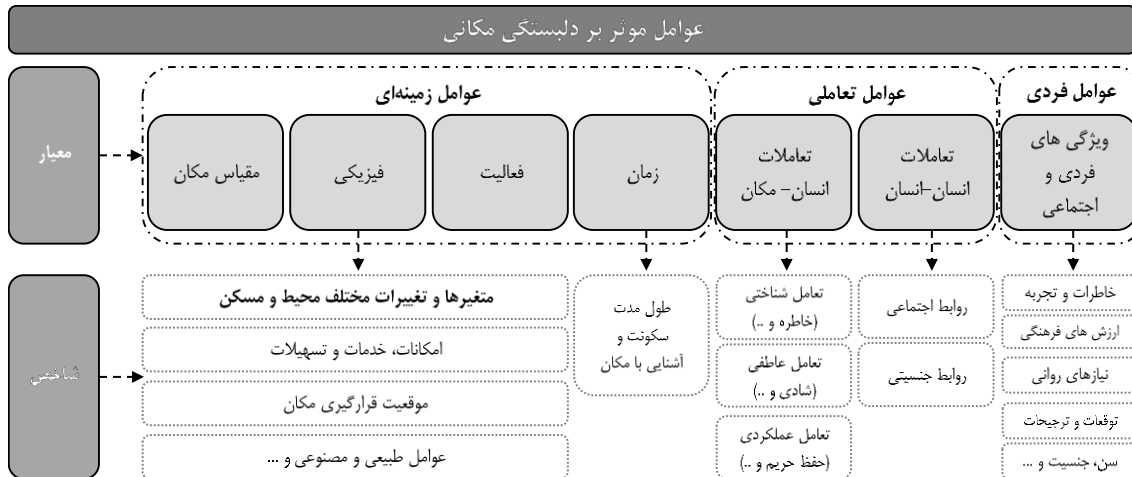
روابط عوامل مؤثر بر تغییر

هم خوانی سرعت تغییرات با سرعت ادراک افراد شهری
 دو موضوع قابل توجه به منظور ادراک مناسب فرد از تغییرات محیط هم خوانی اندازه و یا مقیاس تغییرات با مقیاس محیط

اکثر مفاهیم و تعاریف ارائه شده توسط نظریه پردازان، دل بستگی مکانی را دارای مجموعه ای از ویژگی های کلی دانسته و در بستر زمان و مکان به ارائه تعریف پرداخته نشده است. به عبارت دیگر به زمینه و شرایط محیطی و تغییراتی که در آن صورت می گیرد و نحوه تأثیر آن بر مفهوم مذکور، با توجه به ماهیت پویا و در حال رشد بودن دل بستگی مکانی توجه نشده است. در حالت مذکور ارائه تعریفی واحد و روشن برای دل بستگی مکانی کاری بسیار دشوار است. اما با توجه به موارد مطرح شده می توان، ویژگی های ارتباطی (نوع رابطه) با خصوصیات برقراری پیوند عاطفی و اجتماعی فردی و یا جمعی مؤثر و مثبت بین یک فرد و مکان، ایجاد رابطه نمادین بین یک فرد و مکان و مبنایی برای درک یک مکان و رابطه با آن، ویژگی های عملکردی با خصوصیات احساس نزدیکی با مکان و ارزیابی مکان ها از هم، احساس ماندن در مکان و احساس ایمن بودن و راحتی در مکان و در نهایت ویژگی های ماهیتی با خصوصیات پویا و در حال رشد، چندبعدی و متغیر در طول زمان و زمینه محیطی را برای مفهوم دل بستگی مکانی تعریف نمود.

با توجه به شکل ۴، عوامل بسیاری بر دل بستگی مکانی تأثیر گذار هستند. از جمله عوامل فیزیکی مؤثر بر دل بستگی مکانی می توان به متغیرها و تغییرات مختلف شهری و مسکن اشاره نمود که در تعاریف و مفاهیم مربوط به دل بستگی مکانی و مطالعات صورت گرفته مرتبط با آن، به این موارد توجه بسیار اندکی شده است. بنابراین بر اساس موضوعات بیان شده و فراتر کیب نظریه های موجود، عوامل مؤثر بر دل بستگی مکانی را به صورت زیر (شکل ۸) می توان مطرح نمود. لازم به ذکر است که هر یک از عوامل، می توانند بر یکدیگر تأثیر گذار باشند. علاوه بر موضوع ذکر شده با بررسی عوامل اثر پذیر از دل بستگی مکانی (شکل ۵)، می توان بیان نمود که هر یک از عوامل مطرح شده به نوعی محصول عامل پیشین بوده و همه این عوامل به صورت زنجیروار به هم متصل هستند. عوامل اثر پذیر از دل بستگی مکانی را می توان به عنوان پاسخ ها و اقدامات گوناگون در برابر تغییرات بیان نمود.

شکل ۱. عوامل مؤثر بر دل‌بستگی مکانی

در نهایت با توجه به بررسی‌های صورت گرفته و تأثیر عوامل مختلف بر تغییرات محیط شهری و همچنین بر دل‌بستگی مکانی، می‌توان گفت که تغییرات محیط شهری و دل‌بستگی مکانی رابطه‌ای دوسویه و مستقیم بر یکدیگر دارند. بر این اساس، عوامل مؤثر بر ادراک تغییرات، انتقال و دگرگونی شهری را نیز می‌توان به‌عنوان عواملی که بر دل‌بستگی مکانی تأثیرگذار هستند، مطرح نمود. همچنین پیامدهای تغییرات محیط شهری را در دو گروه می‌توان دسته‌بندی کرد: گروه اول کاهش‌دهنده کیفیت محیط زندگی هستند و منجر به شکل‌گیری اثرات نامطلوب بر پیوندهای عاطفی افراد با محیط، به‌ویژه کاهش دل‌بستگی مکانی، می‌شوند و گروه دوم ارتقا‌دهنده کیفیت محیط زندگی هستند و باعث ایجاد اثرات مطلوب بر رابطه پیوندهای عاطفی افراد با محیط، به‌خصوص شکل‌گیری و تقویت دل‌بستگی مکانی می‌شوند. به‌عبارت‌دیگر تغییرات محیط شهری می‌تواند به‌عنوان فرآیندی مطلوب، جذاب، آشنا، باعث ارتقاء دل‌بستگی مکانی، یا به‌عنوان فرآیندی مخرب، ناآشنا و ویرانگر شرایط کیفی و کمی مکان، منجر به ایجاد چالش‌هایی برای دل‌بستگی مکانی شوند. در هر دو حالت، افراد و ساکنان پاسخی به تغییرات می‌دهند که باعث ماندن و احساس نزدیکی با مکان و یا جابجایی و مهاجرت به مکانی دیگر می‌شود.

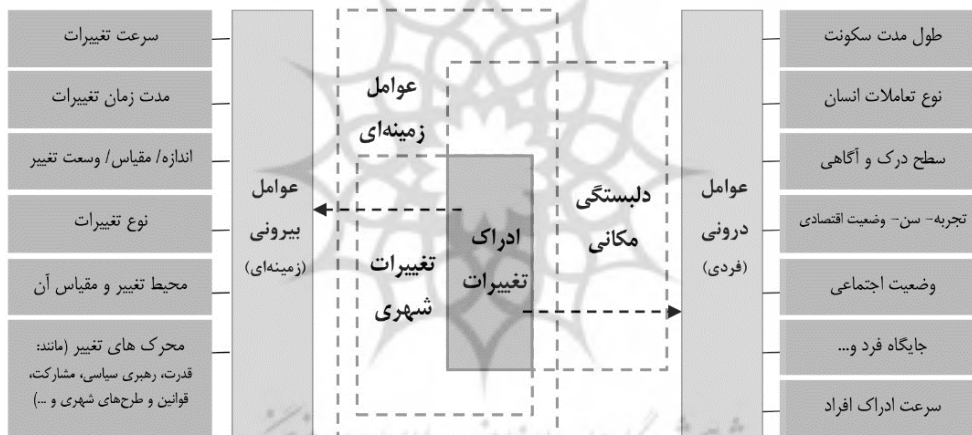
نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر بر پایه مرور متون و اسناد مرتبط با دگرگونی، انتقال، تغییرات شهری و دل‌بستگی مکانی و تحلیل اطلاعات به‌دست‌آمده با روش فراترکیب، بر آن بود که رابطه مفاهیم مذکور را بررسی نموده و به گسترش علم از حیث موضوعات مذکور کمک نماید.

با توجه به مطالب بیان شده مشخص گردید، در صورتی که تغییرات شهری، بدون توجه به عواملی نظیر محل، سرعت ادراک افراد، سرعت تغییرات (رابطه مدت‌زمان تغییر و اندازه و یا مقیاس تغییر)، مقیاس محیط و برخی از ویژگی‌های افراد ساکن در محل، حادث شوند، ممکن است پیامدهایی را به دنبال داشته باشند. در صورت عدم توجه به موارد مطروحه و روابط آن‌ها، فرآیند تغییرات شهری می‌تواند منجر به تغییر شکل، خرابی یا بازسازی، اختلالات مختلف در ابعاد گوناگون انسانی، تضعیف روابط اجتماعی افراد، از بین رفتن کیفیت مناظر و... شود. هر یک از پیامدهای مطرح‌شده خود به‌تنهایی می‌تواند در رابطه و پیوند افراد با مکان به‌ویژه دل‌بستگی مکانی آن‌ها تأثیرگذار باشند. به‌عبارت‌دیگر، تغییرات شهری از جنبه میزان توجه به فرآیندهای ادراکی افراد، بر مفهوم دل‌بستگی مکانی مؤثر هستند. از طرف دیگر دل‌بستگی مکانی به‌عنوان یک پدیده پیچیده و پویا، به پیوندهای مؤثر، عاطفی و مطلوب یک فرد با مکان توجه دارد. این مفهوم می‌تواند به‌مثابه یک پیوند عاطفی پویا و متغیر وابسته به زمان و مکان تعریف شود که توسط مردم توسعه پیدا می‌کند و مکان را به‌جایی که ترجیح می‌دهند در آن باقی بمانند و در آن احساس امنیت و راحتی بیشتری کنند، تبدیل می‌کند. این فرآیندها نشان از این دارند که مفهوم دل‌بستگی مکانی نیز در بستر زمان و مکان تعریف می‌شود و در هر بازه زمانی و موقعیت مکانی، عوامل مختلفی می‌تواند بر آن تأثیرگذار باشد؛ موضوعی که در تعاریف دل‌بستگی مکانی کمتر

به آن پرداخته شده و جایگاه مشخصی در میان ویژگی‌های اصلی این مفهوم به آن اختصاص پیدا نکرده است. متأثر از شرایط زمانی و مکانی مختلف، دل‌بستگی مکانی می‌تواند بر اساس ویژگی‌های فردی و اجتماعی، ویژگی‌های فیزیکی محیط، فعالیت‌های مختلف محیطی، نحوه تعاملات انسان-انسان و انسان-مکان (شکل ۸) و تحت روابط متقابل با یکدیگر، کاهش و یا افزایش یابد. لازم به ذکر است که هر یک از عوامل مطرح شده می‌توانند بر یکدیگر تأثیرگذار باشند. با توجه به وسعت تأثیرگذاری دل‌بستگی مکانی و اثرات قابل توجه آن بر رفتار و نگرش انسان‌ها، می‌توان نتیجه گرفت که دل‌بستگی مکانی نیز ممکن است بر رخداد تغییرات مختلف شهری و اثرات آن بر شهر و انسان و همچنین نحوه ادراک تغییرات محیطی تأثیر مستقیم داشته باشد.

حال با توجه به مطالب بیان شده آنچه در نظریه دل‌بستگی مکانی بدان توجه نشده است، بستر و زمینه است. دل‌بستگی مکانی فرآیندی خطی نیست، در خلأ اتفاق نمی‌افتد و تنها به فرآیندهای ذهنی فرد وابسته نیست؛ بلکه در جهان واقعی، شرایط و عوامل محیطی و یا به عبارت دیگر بستر تغییرات نیز نقش مهم و اساسی در شکل‌گیری آن ایفا می‌کنند. نقش تغییرات شهری در موضوع دل‌بستگی مکانی را می‌توان از منظر نحوه ادراک تغییرات مورد بررسی قرارداد. عواملی که به‌عنوان عوامل بیرونی بر ادراک تغییرات مؤثر هستند عبارت‌اند از سرعت و مدت‌زمان تغییرات، وسعت تغییر، نوع تغییر، محیط و مقیاس آن و در نهایت محرک‌های تغییر (مانند: قدرت، رهبری سیاسی، مشارکت، قوانین و طرح‌های شهری و...). همچنین عوامل دیگری که به‌عنوان عوامل درونی و یا فردی می‌توان از آن‌ها نام برد، عبارت‌اند از: طول مدت سکونت، نوع تعاملات انسان، سطح درک و آگاهی، تجربه-سن-وضعیت اقتصادی، وضعیت اجتماعی، جایگاه فرد و سرعت ادراک افراد. بر این اساس، مدل نحوه اثرگذاری تغییرات شهری بر دل‌بستگی مکانی و عوامل مؤثر بر این رابطه را می‌توان در شکل ۹ نشان داد.

شکل ۹. مدل رابطه تغییرات شهری و دل‌بستگی مکانی و عوامل مؤثر بر آن

با توجه به موارد مطرح شده، تفاوت پژوهش حاضر با پژوهش‌های صورت گرفته، در بازتعریف و مشخص نمودن رابطه میان مفاهیم دگرگونی، انتقال، تغییرات محیط شهری با یکدیگر است. همچنین پرداختن به رابطه میان تغییرات محیط شهری و فرآیندهای مختلف آن، به‌عنوان یک پدیده بیرون از فرد و دل‌بستگی مکانی را می‌توان به‌عنوان تفاوت دیگر این پژوهش با پژوهش‌های پیشین بیان نمود. در این پژوهش مشخص شد که رابطه میان دو مقوله ذکر شده به‌صورت مستقیم و دوسویه عمل می‌کند. با توجه به بررسی نظری موضوعات پژوهش، اگر مفاهیم تشریح شده، در یک مورد پژوهی به آزمایش گذاشته شود، به‌نظر می‌رسد بتوان در رابطه با روابط میان مفاهیم مطرح شده، به نتایج زمینه‌ای و مرتبط با بستر محیط مورد نظر نیز دست یافت. بر این اساس، پیشنهاد شناسایی عوامل مؤثر بر تغییرات در شهرها و انواع آن‌ها می‌تواند در ایجاد تغییرات قابل مدیریت و برنامه‌ریزی شده با اثرگذاری مطلوب بر دل‌بستگی مکانی متناسب با مقیاس و زمان مؤثر باشد.

منابع

اولیویرا، ویتور. (۲۰۱۶). مورفولوژی شهری: مقدمه‌ای بر مطالعه‌ی فرم فیزیکی شهرها. ترجمه مریم محمدی و فائزه بهنامی فرد. تهران: دانشگاه هنر.

رایف، دانیل، لیس، استفن و فیکو، فریدریک جی. (۲۰۰۵). تحلیل پیام‌های رسانه‌ای (کاربرد تحلیل محتوای کمی در تحقیق). ترجمه مهدخت بروجردی علوی. تهران: سروش.

سهرابی، بابک، اعظمی، امیر و یزدانی، حمیدرضا. (۱۳۹۰). آسیب‌شناسی پژوهش‌های انجام شده در زمینه مدیریت اسلامی با رویکرد فراترکیب. چشم‌انداز مدیریت دولتی، ۶، ۹-۲۴.

References

- Alkiser, Y., Dulgeroglu-Yuksel, Y., & Pulat-Gokmen, G. (2009). An Evaluation of Urban Transformation Projects. *Int. J. Archit. Res*, 3(1), 30-44.
- Antrop, M. (2000). Changing patterns in the urbanized countryside of Western Europe. *Landscape Ecology*, 15(3), 257-270.
- Beery, T., & Jonsson, K. I. (2017). Outdoor recreation and place attachment: Exploring the potential of outdoor recreation within a UNESCO biosphere reserve. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 17, 54-63.
- Bettencourt, L., & West, G. (2010). A unified theory of urban living. *Nature*, 467, 912-913.
- Bonaiuto, M., Aiello, A., Perugini, M., Bonnes, M., & Ercolani, A. P. (1999). Multidimensional perception of residential environment quality and neighbourhood attachment in the urban environment. *Journal of Environmental Psychology*, 19(4), 331-352.
- Breakwell, G. M. (1986). *Coping with threatened identity*. London: Methuen.
- Bronen, R., Chandrasekhar, D., Conde, DA., Kavanova, K., Morniniere, LC., Schmidt-Verkek, K., & Witter, R. (2009). Stay in place or migrate: a research perspective on understanding adaptation to a changing environment. In A. Oliver-Smith & X. Shen (eds.), *Linking environmental change, migration & social vulnerability* (pp. 12-19). UNU-EHS, Bonn.
- Brown, B., Perkins, D. D., & Brown, G. (2003). Place attachment in a revitalizing neighborhood: individual and block levels of analysis. *Journal of Environmental Psychology*, 23(3), 259-271.
- Clark, W. A. V., & Huang, Y. (2003). The life course and residential mobility in British housing markets. *Environment and Planning A*, 35(2), 323-339.
- Clarke, D., Murphy, C. & Lorenzoni, I. (2018). Place attachment, disruption and transformative adaptation. *Journal of Environmental Psychology*, 55, 81-89.
- Colantonio A, Dixon T. (2009). *Measuring Socially Sustainable Urban Regeneration in Europe*. Oxford Institute for Sustainable Development (OISD).
- Counted, V. (2016). Making sense of place attachment: Towards a holistic understanding of people-place relationships and experiences. *Environment, Space, Place*, 8(1), 7-32.
- Cross, JE. (2015). Processes of Place Attachment: An Interactional Framework. *Symbolic Interaction*, 38(4), 493-520.
- Cuba, L., & Hummon, D. M. (1993). A place called home: Identification with dwelling, community and region. *The Sociological Quarterly*, 34(1), 111-131.
- Dale, V., Archer, S., Chang, M., & Ojima, D. (2005). Ecological impacts and mitigation strategies for rural land management. *Ecological Applications*, 15(6), 1879-1892.
- Dandy, J., Horwitz, P., Campbell, R., Drake, D., & Leviston, Z. (2019). Leaving home: place attachment and decisions to move in the face of environmental change. *Regional Environmental Change*, 19(2), 615-620.
- Devine-Wright, P. (2009). Rethinking NIMBYism: the role of place attachment and place identity in explaining place-protective action. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 19(6), 426-441.
- Devine-Wright, P. (2011). Place attachment and public acceptance of renewable energy: a tidal energy case study. *Journal of Environmental Psychology*, 31(4), 336-343.
- Devine-Wright, P. (2013). Think global, act local? The relevance of place attachments and place identities in a climate changed world. *Global Environmental Change*, 23(1), 61-69.
- Devine-Wright, P. (2014). Dynamics of place attachment in a climate changed world. In L. C. Manzo & P. Devine-Wright (Eds.), *Place attachment: Advances in theory, methods and applications* (pp. 165-177). New York: Routledge.
- Dixon, J. & Durrheim, K. (2004). Dislocating identity: desegregation and the transformation of place. *Journal of Environmental Psychology*, 24(4), 455-473.
- Donnison, D. (1993). Agenda for the future. In C. McConnell, *Trickle down or bubble up?* London: Community Development Foundation.
- Egercioglu, Y. (2016). Urban Transformation Processes in Illegal Housing Areas in Turkey. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 223, 119-125.
- Elzen, B., Geels, F. W., & Green, K. (2004). *System Innovation and the Transition to Sustainability*. Edward Elgar Publishing.
- Fried, M. (2000). Continuities and discontinuities of place. *Environmental Psychology*, 20(3), 193-205.

- Geels, F. W., & Kemp, R. (2007). Dynamics in socio-technical systems: Typology of change processes and contrasting case studies. *Technology in Society*, 29(4), 441-455.
- Giuliani, M.V. (2003). Theory of attachment and place attachment. In M. Bonnes, T. Lee & M. Bonaiuto (Eds.), *Psychological Theories for Environmental Issues* (pp. 137-170). Aldershot: Ashgate.
- Gunderson, L. H., & Holling, C. S. (2002.). *Panarchy: Understanding Transformations in Human and Natural Systems*. Washington, DC: Island Press.
- Halpenny, E. A. (2010). Pro-environmental behaviours and park visitors: The effect of place attachment. *Journal of Environmental Psychology*, 30(4), 409-421.
- Hernandez, B., Hidalgo, M. C., Salazar-Laplace, M. E., & Hess, S. (2007). Place attachment and place identity in natives and non-natives. *Environmental Psychology*, 27(4), 310-319.
- Hidalgo, M. C., & Hernandez, B. (2001). Place attachment: conceptual and empirical questions. *Environmental Psychology*, 21(3), 273-281.
- Hillier, J., & Healey, P. (Eds.). (2010). *Research Companion to Planning Theory: Conceptual Challenges for Spatial Planning*. Surrey, UK: Ashgate Publishing.
- Hochstenbach, C. (2019). The age dimensions of urban socio-spatial change. *Population, Space and Place*, 25(2), 1-16.
- Hummon, D. (1992). *Community attachment: local sentiment & sense of place*. New York: Plenum.
- Ittelson, W. H. (1978). Environmental perception and urban experience. *Environment and Behavior*, 10(2), 193-213.
- Kasarda, J. D., & Janowitz, M. (1974). Community attachment in mass society. *American Sociological Review*, 39, 328-339.
- Lai, P. H., & Kreuter, U. P. (2012). Examining the direct and indirect effects of environmental change and place attachment on land management decisions in the Hill Country of Texas, USA. *Landscape and Urban Planning*, 104(3-4), 320-328.
- Lewicka, M. (2005). Ways to make people active: the role of place attachment, cultural capital, and neighborhood ties. *Journal of Environmental Psychology*, 25(4), 381-395.
- Lewicka, M. (2010). What makes neighborhood different from home and city? Effects of place scale on place attachment. *Journal of Environmental Psychology*, 30(1), 35-51.
- Lewicka, M. (2011). Place attachment: How far have we come in the last 40 years? *Environmental Psychology*, 31(3), 207-230.
- Lichfield, D. (1992). *Urban Regeneration for the 1990s*. London Planning Advisory Committee.
- Low, S. M. (1992). Symbolic ties that bind. In I. Altman & S. M. Low (Eds.), *Place attachment* (pp. 165-185). New York & London: Plenum Press.
- Low, S. M., & Altman, I. (1992). Place attachment: A conceptual inquiry. In I. Altman & S. M. Low (Eds.), *Place attachment* (pp. 1-12). New York & London: Plenum Press.
- Lynch, K. (1972). *What Time Is This Place?* Cambridge: The MIT Press.
- Mah, A. (2009). Devastation but also home: Place attachment in areas of industrial decline. *Home Cult. Home Cultures*, 6(3), 287-310.
- Manzo, L. C. (2014). Exploring the shadow side: Place attachment in the context of stigma, displacement, and social housing. In L. C. Manzo & P. Devine-Wright (Eds.), *Place attachment: Advances in theory, methods and applications* (pp. 178-190). New York: Routledge.
- Manzo, L. C., & Devine-Wright, P. (2014). Introduction. In L. C. Manzo, & P. Devine-Wright (Eds.), *Place attachment: Advances in theory, methods and applications* (pp. 1-8). New York: Routledge.
- Manzo, L. C., & Perkins, D. D. (2006). Finding common ground: The importance of place attachment to community participation and planning. *Journal of Planning Literature*, 20(4), 335-350.
- Mendizabal, M., Heidrich, O., Feliu, E., García-Blanco, G., & Mendizabal, C. (2018). Stimulating urban transition and transformation to achieve sustainable and resilient cities. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 94, 410-418.
- Milligan, M. J. (2003). Displacement and identity discontinuity: The role of nostalgia in establishing new identity categories. *Symbolic Interaction*, 26(3), 381-403.
- Morgan, P. (2010). Towards a developmental theory of place attachment. *Journal of Environmental Psychology*, 30(1), 11-22.
- Musterd, S., Van Gent, W. P. C., Das, M., & Latten, J. (2016). Adaptive behaviour in urban space: Residential mobility in response to social distance. *Urban Studies*, 53(2), 227-246.
- Oliveira, V. (2016). *Urban Morphology: An Introduction to the Study of the Physical form of Cities* (M. Mohammadi & F. Behnamifard, Trans.). Tehran: Art University. (In Persian)
- Park, S. E., Marshall, N. A., Jakku, E., Dowd, A. M., Howden, S. M., Mendham, E., & Fleming, A. (2012). Informing adaptation responses to climate change through theories of transformation. *Global Environmental Change*, 22(1), 115-126.

- Proshansky, H. M. (1978). The city and self-identity. *Journal of Environment and Behaviour*, 10(2), 57-83.
- Proshansky, H. M., Fabian, A. K., & Kaminoff, R. (1983). Place identity: Physical world socialization of the self. *Environmental Psychology*, 3, 57-83.
- Raymond, C. M., Brown, G., & Weber, D. (2010). The measurement of place attachment: Personal, community, and environmental connections. *Environmental Psychology*, 30(4), 422-434.
- Redman, C. L., Grove, J. M., & Kuby, L. H. (2004). Integrating social science into the Long Term Ecological Research (LTER) network: Social dimensions of ecological change and ecological dimensions of social change. *Ecosystems*, 7(2), 161-171.
- Riffe, D., Lacy, S., & Fico, F. (2005). *Analyzing Media Messages: Using Quantitative Content Analysis in Research* (M. Boroujerdi Alavi, Trans.). Tehran: Soroush. (In Persian)
- Roberts, P. (2000). The Evolution, Definition and Purpose of Urban Regeneration. In P. Roberts & H. Sykes, *Urban Regeneration: A Handbook* (pp. 9-36). London: SAGE Publications Ltd.
- Roberts, P., & Sykes, H. (2000). *Urban Regeneration: A Handbook*. London: SAGE Publications Ltd.
- Rotmans, J., & Vries, B. (1997). *Perspectives on Global Change: The TARGETS Approach*. Cambridge University Press.
- Rotmans, J., Kemp, R., & Van Asselt, M. (2001). More evolution than revolution: transition management in public policy. *future studies, strategic thinking and policy*, 3(1), 15-31.
- Rotmans, J., Kemp, R., Van Asselt, M., Geels, F. W., Verbong, G. P. J., Molendijk, K., & van Notten, P. (2001). *Transitions and Transition Management: The Case for a Low Emission Energy Supply*. ICIS, Maastricht, The Netherlands.
- Sarason, S. B. (1974). *The psychological sense of community: Perspectives for community psychology*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Scannell, L., & Gifford, R. (2010). Defining place attachment: A tripartite organizing framework. *Environmental Psychology*, 30(1), 1-10.
- Sell, J. L., & Zube, E. H. (1986). Perception of and response to environmental change. *Journal of Architectural Planning and Research*, 3(1), 33-54.
- Shumaker, S. A., & Taylor, R. B. (1983). Toward a clarification of people-place relationships: A model of attachment to place. In N. R. Feimer & E. S. Geller (Eds.), *Environmental Psychology: Directions and perspectives* (PP. 119-251). New York: Praeger.
- Slemp, C., Davenport, M. A., Seekamp, E., Brehm, J. M., Schoonover, J. E., & Williard, K. W. J. (2012). Growing too fast: local stakeholders speak out about growth and its consequences for community well-being in the urban-rural interface. *Landscape and Urban Planning*, 106(2), 139-148.
- Smailes, P. J. (2006). Redefining the local: The social organisation of rural spaces in South Australia, 1982-2006 [Doctoral dissertation, Flinders University].
- Snickars, F., Johansson, B., & Leonardi, G. (1982). *Nested Dynamics of Metropolitan Processes and Policies*. IIASA, Laxenburg, Austria.
- Sohrabi, B., Azami, A., & Yazdani, H. (2011). Pathology of Research Done in the Field of Islamic Management by Using Meta-Synthesis Approach. *Governmental Management Perspective*, 6, 9-24. (In Persian)
- Stauffacher, M., & Scholz, R. W. (2013). HES based Transdisciplinary Case Studies: The Example of Sustainable Transformation of Leisure Traffic in the City of Basel. In H. A. Mieg & K. Töpfer (Eds.), *Institutional and Social Innovation for Sustainable Urban Development* (pp. 25-43). Routledge.
- Stedman, R. (2002). Toward a social psychology of place: Predictive behavior from place-based cognitions, attitudes, and identity. *Environmental Behavior*, 34(5), 561-581.
- Stokols, D., & Schumaker, S. A. (1981). People in places: A transactional view of settings. In J. Harvey (Ed.), *Cognition, Social Behaviour, and the Environment* (PP. 441-488). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Thorns, D. C. (2002). *The Transformation of Cities; Urban Theory and Urban life*. New York: Palgrave.
- Tschakert, P., Barnett, J., Ellis, N., Lawrence, C., Tuana, N., New, M., Elrick, C., Pandit, R., & Pannell, D. (2017). Climate change and loss, as if people mattered: values, places, and experiences. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*. 8(5), e476.
- Von Wirth, T., Grêt-Regamey, A., Moser, C., & Stauffacher, M. (2016). Exploring the influence of perceived urban change on residents' place attachment. *Journal of Environmental Psychology*, 46, 67-82.
- Walker, A. J., & Ryan, R. L. (2008). Place attachment and landscape preservation in rural New England: A Maine case study. *Landscape and Urban Planning*, 86(2), 141-152.

Wegener, M., Gnad, F., & Vannahme, M., (1986). The time scale of urban change. In B. Hutchinson & M. Batty (eds.), *Advances in urban systems modeling* (pp. 175-197). North Holland, Amsterdam,.

Yang, Y. (2010). *Sustainable urban transformation driving forces, indicators and processes* [Doctoral dissertation, ETH Zurich].

Zube, E. H., & Seel, J. L. (1986). Human Dimensions of Environmental Change. *Journal of Planning Literature*, 1(2), 162-176.

